

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk.

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Urednik: *Etbín Kristan*

Upravnik: *Milan Medvešek*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00., pol leta \$1.75.,
posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto.

ODBORNIKI

Cankarjeve ustanove:

Predsednik: *Louis Kaferle*; podpredsednik: *John Rotar*; tajnik *Milan Medvešek*; blagajnik: *Joseph Frančeskin*; zapisnikar *Joseph Jauch*; organizator: *Ivan Jontez*.

NADZORNIKI:

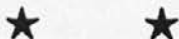
John Prudich, Louis Zorko, Felix Strumbel.

GOSPODARSKI ODBOR:

Anton Jankovich, Mrs. Frances Candon, Louis Dular, Mike Trebec.

POSVETOVALNI ODBOR:

Vatro Grill, Anton Skapin, John Alich.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly
by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of
March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.75.
Foreign \$4.00. Single copy 30 cents.

Editor: *Etbín Kristan*

Manager: *Milan Medvesek*

Usebina

SEDANJOST IN BODOČNOST	1
MILAN MEDVEŠEK: STROJ IN ČLOVEK	4
KAPITALIZEM	8
ZARJA	9
KDO MORE POMAGATI?	10
KRVAVA DIKTATURA NA SANTO DOMINGO	12
ETBÍN KRISTAN: PLAČA ZA DOBROTO	16
FAŠIST CAROL	18
SLABO SE JIM NE GODI	19
FIZIČNA KULTURA	22
LABOD	23
V HIŠI TLAKE	24
E. K.: JULKINA ZMOTA	25
MILAN MEDVEŠEK: OBLATENA UMETNOST	28
VODA	30
SLOVENŠČINA, KI JO USTVARJAMO	31
ZA GOSPODINJE	32

CG

GOSPODARSKA NAVODILA

Priredil LOUIS KAFERLE

Pretakanje vina

je eno najvažnejših kletarskih opravil. Brez pretakanja se vino rado prej ali slej pokvari.

Po kipenju (vretju) leži vino na drožeh. Drože obstoje po največ iz odmrlih kvasnic in druge nesnage, posebno ako je grozdje gnilo, objedeno ali plesnivo. V drožeh se nahajajo razne škodljive glivice, ki se začno spomladi ob toplejših dnevih razkrajati. Posledica tega je, da se vino skvari, najraje zavre.

Zato je potrebno, da se vino loči od lahko gnijočih snovi, to je od drož in kaleža, da se mu dovaja kisik iz zraka, ki pomaga, da se hitreje izločijo snovi, ki ga kalijo in delajo vino nestanovitno. To velja za prvo pretakanje. Najprimernejši čas za to je mesec januar in februar. Predno pričnemo s pretakanjem, prezračimo klet, da se vino ne naužije pustega zraka v času pretakanja. Če le mogoče, pretakajmo vino ob čistih, jasnih dnevih.

Ako hočemo vino starati, ga je treba, ko mine leto, ponovno pretočiti. Nadaljno pretakanje se vrši pa tako, da pride vino čim manj mogoče z zrakom v dotiko.

Sluznata (oljnata) vina.

V letih, ko je vino bolj šibko, se dogaja, da je mlado vino nekako mastno in mehkega okusa. Iz pipe teče kakor olje, ali kadar bolezen napreduje, sploh ne mara teči.

Vlačljiva postanejo najrajša bela mlada vina, če smo mošt (župo) takoj izpočedili, ne da bi stal na tropinah, kjer bi dobil zadostno količino čreslovine in kvasnih glivic.

Vzrok vlačljivosti so razne bakterije, ki spreminjajo sladkor v takih vinih v neko sluznato tvarino. Take glivice rade zastanejo v slabo kipečem moštu.

Ako hočemo napraviti vino samo iz pcejenega mošta (župe), moramo gledati ob času vretja, da dosti časa vre, da se spremeni sladkor v alkohol in tako uniči škodljive glivice v moštu, oziroma vinu. Zato je potrebno, ko pripravljamo taka "župna" vina, da je ob času vretja klet dovolj topla in zračna. Paziti moramo, da se med kipenjem klet ne ohladi, če je treba, tudi zakurino, da obdrži mošt pravilno kipelno toploto. Če bi vretje prezgodaj ponehalo, se priporoča tak mošt premešati in segreti. S tem se dvignejo in ožive na dno padle kvasnice in kipenje se zopet nadaljuje. Pravilno vretje traja 6 do 8 dni, potem se vrši še mirno kipenje ali dokipavanje. Zatem lahko mošt zalijemo in zapremo s kipelno veho.

Večji vinogradniki in vinotržci si preskrbe od kmetijsko kemijskega zavoda čiste drože ali kvasnice, da si potem sami delajo kvasni mošt in tako uravnavajo pravilno kipenje mošta. O tem poglavju se pogovorimo enkrat pozneje.

Sedaj preidemo na slučaje, da imamo že sedaj sluznato (oljnato) vino v kleti, in kaj napraviti, da si ohranimo vino pitno?

Prvo moramo dognati, če je vino zadosti vrelo, ali vsebuje še dovolj sladkorja ali ne. Vzemimo 2 litra sluznatega vina iz soda, ga dobro premešamo in postavimo iz mrzle kleti v toplo sobo. Če prične kipeti, je znak, da ima še precej sladkorja, ki ga je treba s kipenjem odpraviti. V tem slučaju se iztoči vino v kad, vsled česar že deloma izgubi svoj sluznati značaj in postane redkejšo. Nato se vino pretoči iz kadi v sod

in se postavi na gorkejši kraj. Lahko vzamemo nekaj vina in ga segrejemo v posteklenjenem loncu na ognju in ga zopet vlijemo nazaj v sod. Ob gretju ga moramo ves čas mešati in le segreti, ne da bi na ognju zavrelo. V enem mesecu bomo tako imeli zopet pitno vino.

Z vinom, ki je vlačljivo in nima v sebi zadostne množine sladkorja, pa napravimo sledeče:

Vino se iz soda pretoči v kad ali drug sod, se dobro prezrači, to je, se premeša s palico ali metlo, ki smo jo napravili iz trsja. Vzemimo nekaj svežih ali dobro posušenih grozdnih pešek (na sod 50 gal. dve pesti), jih zmeljemo ali stolčemo, zalijemo s kozarcem finega vinskega žganja, večkrat premešamo, nato odcedimo tekočino in nalijemo v vino. Če je bolj šibko, lahko dodamo cel liter žganja na sod. Prej ko vlijemo vino, je treba sod dobro zažveplati.

Kako ravnati z rabljeno posodo.

Kakor hitro se vinska posoda izprazni, jo je treba takoj skrbno pomiti. Če je bila do zadnjega polna, se da zlahka umiti. Paziti moramo, da izčistimo vse drože, katere so na spodnjih dogah. Če je bilo pa vino na pipi, se pri počasnem odtakanju oprijema soda vinski kanež, katerega moramo s krtačo odstraniti. Ako je sod zelo zamazan, je najbolje vzeti dno, da nam je mogoče okrtati ves sod. Nato pustimo, da se odcedi in osuši. Za to je treba nekaj dni na toplem ali zračnem prostoru. Paziti moramo, da se sod popolnoma osuši. Nato ga je treba zažveplati in ga skrbno zabiti. Sodi se ne smejo sušiti na soncu, ker dobe poseben duh od tega.

Naši ljudje se nikakor ne morejo sprijazniti z žveplom pri sodih in vinu. Navadno le zabijejo sod, ali pa še celo puste notri nekoliko vina, droži ali tropin. Ti nesnažni ostanki so izvrstna hrana raznim škodljivim glivicam, zlasti plesnobi, kanu, ciku, itd., in potem je škoda misliti, da bo v takem sodu kdaj dobro in okusno vino. Slaba posoda in slabe kleti so največji vzrok, da je toliko slabega in pokvarjenega vina med našimi rojaki. Kar prepričajte se, pojdite od hiše do hiše, pa boste našli v vsakem kraju drugačno vino. Ljudje si vsled nevesečega ravnanja s posodo sami kvarijo dobro kapljico. Če vlijemo vino v sod, v katerem so ostale drože, ima cikast okus po kislu (jesihu).

Popravljanje pokvarjene vinske posode.

Ako je sod vsled plesnobe preperel, to je, da je gniloba zalezla tako globoko v doge, da se ne da ostrgati, je najbolje, da ga obrnemo za krompir ali sežgemo v peči. Če pa je plesnoba le povrhu doge, se odstrani s krtačo ali zato pripravljeno strguljo, nato se dobro omije, zakuha z vročim lugom in izmije s čisto vodo.

Cikasta postane posoda, če je po izpraznjenju takoj ne pomijemo ali če pustimo celo kak ostanek vina notri. V tem slučaju moramo spraviti iz lesa očetno kislino, ki dela kisli okus. To se zgodi, če sod zakuhamo s kakim vrelim lugom. Zato porabimo za lug 3 do 5%-no raztopnino sode, jo vlijemo vročo v sod in ga valjamo, da se območi in omije po vseh dogah. Nato ga umijemo z mrzlo vodo (moramo ga dobro izprati), ga posušimo in ko je suh, se potem dobro zažvepla in zabije. Predno rabimo tak popravljen sod, ga moramo zopet dobro z mrzlo vodo pomiti. Tak sod mora biti vsaj 10 dni zažveplan, preden se sme vino vlti vanj.

(Konec na predzadnji strani)

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

I.
letnik
1938

*

6.
številka

Sedanjest in bodočnost

Danes živimo in jutri ne vemo, kaj bo.

To je nauk ljudi, ki bi nam radi dopovedali, da ni vredno, brigati se za bodočnost, ki itak ne bo več naša, ampak jo bodo ravnali in uživali tisti, ki pridejo za nami. . .

Današnji dan mine hitro; prihrani, kar imaš, za jutri, misli na stara leta, na drugi svet.

Tako nas uče tisti, ki nas hočejo odvrniti od sedanjega življenja in njegovih zahtev. Življenje pa je bilo včeraj in je danes in bo jutri in prihodnje leto in dokler bo svet. In v dnu srca ne verujejo svojim besedam ne konservativci ne utopični fanatiki, a če jim verujejo, se ne ravna po njih — in se ne morejo. Življenje ima svoje zakone; dovoljuje nam, da jih poiščemo, da jih spoznavamo, da jih rabimo, ne daje nam pa moči, da bi jih strli ali porinili na stran.

Vsi smo prišli iz preteklosti in gremo skozi sedanjest v bodočnost. Če hočemo razumeti sedanjest, moramo poznati preteklost in se po tem spoznanju pripravljati za bodočnost. Svojo veljavo ima, kar je bilo, kar je in kar bo — vse na svoj način in vse ob svojem času. V decembru v naših krajih ne moremo kositi, v avgustu pa ne bomo nosili zimske suknje. Pa vendar smo tukaj v hudi zimi in ob vročem poletju, in pomlad ima svoje pravice kakor jesen.

Sedanjest je taka, kakršna se je razvila iz preteklosti in bodočnost bo taka, kakršna izide iz sedanjosti.

A kaj je prav za prav sedanjest? Trenotek, dan, leto, doba ene generacije? Kje so meje ene generacije? Nekateri smatrajo pet in dvajset let za tako razdobje, drugi imajo drugačne račune, nihče pa ne bi mogel povedati, kdaj naj se začne šteti tistih petindvajset ali dvajset ali trideset let, zakaj v resnici se porajajo "nove generacije" vsako minuto in včasih se izpremeni na svetu v enem letu več kakor drugače v desetih. Poglavlja zgo-

vine se ne menjajo po stalno določenih koledarskih presledkih, ampak pišejo jih nove iznajdbe in njih praktična raba, boji in njih posledice na zemljevidu in v človeški družbi. Sedanost pa v resnici ni nič drugega kot prag, preko katerega neprenehoma prehaja preteklost v bodočnost. Kakor so si ljudje naredili praktiko, osnovano na opazovanju sonca ali pa lune, da moremo s "časom" sploh kaj početi v svojem življenju, tako rabimo besedo "sedanost," ki je povsem nedoločena, kar ne bi mogli izhajati brez nje. Kadar jo izgovarjamo, bolj čutimo kot pa vemo, kaj hočemo izraziti z njo. In pomen ji dajejo bolj okoliščine, v katerih jo rabimo kot pa beseda sama.

Na vsak način ne živi nihče le v sedanosti, ampak vsakdo, če se ne zaveda, da je na smrt bolan, upa, da ima bodočnost pred sabo. Seveda, nekoč ga ne bo več, ampak bodočnost, ki je bila nekaj časa njegova, pojde dalje in živeli jo bodo tovariši in prijatelji, ki ne umro tisto minuto kakor on, nemara vdova, ki je del njega samega, če je bil srečen z ženo, otroci in vnuki in nečaki, za katere se je zanimal v življenju in tujci, ki jih morda niti po imenu ni poznal, pa so imeli enake čute in misli, enake skrbi in upe, enake boje in cilje kakor on in jih je tako vezala enaka nit.

Ogromno število ljudi, zlasti v Aziji veruje, da bodo po smrti zopet rojeni in v drugi podobi živeli na zemlji. Pred kratkim je v Indiji zbudila veliko senzacijo deklica, ki trdi, da se spominja na svoje prejšnje življenje; baje je imenovala svojega prejšnjega moža, ki še živi v drugem mestu in natančno opisala kraje, ki jih v sedanjem življenju ni videla ter prepričala učene preiskovalce, da govori resnico. Ampak tudi brez take vere se bo težko našel duševno zdrav in razvit človek, ki bi mogel po pravici trditi, da mu nič ni mar, kakšen bo svet, ko ga več ne bo. Kdor koli živi za kaj več kot za vsakdanji kruh in toplo peč, bi rad kaj ustvaril v življenju in kaj doprinesel, da se izoblikuje svet po idejah, ki so mu drage. Ta zgradba, za katero izdeluje načrte ali pa le skromno priklada opeke, se ne stavi za kratko sedanost, temveč za bodočnost in kakor mu najmanjši današnji uspeh prinaša zadoščenje, tako spremlja zanimanje sadove njegovega dela ne le do smrtne postelje, ampak dalje vstric z upanjem, da bodo trajni.

Zavedno ali nezavedno živimo vsi za bodočnost. Nekateri nakladajo v banko denar, da bo zlatil prihodnje čase njihovim sinovom in hčeram. Drugi—zdi se, da je teh drugih ogromna večina—imajo cvenka komaj za vsakdanje zahteve in pogostoma še za te ne dovolj pa se zaradi tega nikdar ne seznanijo z bančnimi direktorji. Ali tudi oni imajo včasih sinove in hčere, navad-

no, kakor po nekakšnem perverznm zakonu mnogo več od lastnikov mastnih vlog, pa bi tudi radi, da bi se jim bolje godilo; zaradi tega jim je bodočnost važen in težak problem. In ker jih je na milijone in milijone v takem položaju, se zdi, da bi morala biti rešitev problema za vse enaka: preobraženje sveta na tak način, da ne bo raj za tiste, ki imajo denarja in pekel za tiste, ki ga nimajo. Kjer koli se trpini dramijo, spoznavajo jasneje in jasneje, da je potreben načrt za tako obnovljenje sveta in da mora temu načrtu, ki postavlja cilj, slediti delo in boj. Pota morajo biti začrtana tako, da držijo koraki k cilju. Medtem ko je preteklost privedla sedanost brez našega sodelovanja in smo jo morali sprejeti tako, kakršna je bila, hočemo bodočnosti položiti temeljne kamne, da se bo na njih zgradila stavba po našem najboljšem spoznanju in z našim delom.

Tako vpliva bodočnost na sedanost in ji v veliki meri določa. Ampak zaradi tega je ne sme tako pogoltniti, da bi sploh izginila in da bi ljudje postali ne graditelji, temveč sužnji bodočnosti.

Glej naprej in živi tako, da ne izkoplješ groba jutrišnjemu dnevu. Ampak živi tudi danes. Tisti, ki pridejo za nami, imajo svoje pravice; sejmo zanje, da bodo želi. Pa tudi mi imamo pravice in če postanemo zaradi bodočnosti puščavniki, nam oslabe možgani in mišice in kar storimo v samozatajevanju, ne bo plod moči in ne bo imelo moči v sebi.

Še deset let, deset kratkih let, pa bo zgodovina obhajala značilno stoto obletnico: 1848. Burno leto, leto bojev, leto ljudskega vstajanja.

Evropa pred sto leti in Evropa sedaj . . .

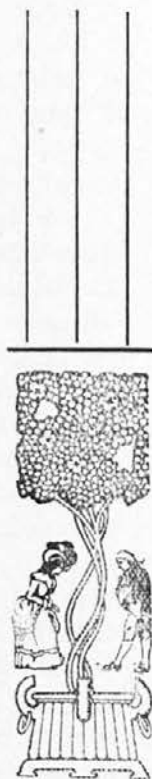
Druga imena so se pisala, drugačne naslove so imele vlade, drugačen je bil zemljevid, ampak železna pest je držala večino narodov za goltanec in tiranstvo se je šopirilo, kakor da je ustanovljeno in utrjeno za veke vekov.

V Franciji je bil slabotni Louis Philippe kralj, vladala pa je koruptna plutokracija z domišljavim Guizotom na čelu. 24. februarja je zavrelo, ljudstvo je vstalo, monarhija se je sesula v prah.

V Avstriji je po imenu vladal cesar Ferdinand, toda Metternich je bil pravi diktator in njegova sila se je čutila po vsej Evropi. 13. marca ga je vihar odnesel in nobena sled ni ostala po njem.

V Prusiji je Friderik Viljem IV. odklonil deželnemu zboru ustavne pravice in ga razpustil; 18. marca se je trepetajoč moral odkriti padlim revolucionarjem, ki so jih njihovi tovariši prinesli pred palačo. In s prusko avtokracijo se je podrl absolutizem po drugih nemških deželah.

Diktatorji se niso iz zgodovine nič naučili: Ljudstvo se bo.

Stroj in človek

MILAN MEDVEŠEK

V tovarni "The Machinery Product Co." niso delavci nikogar bolj sovražili kot strojnika "malega" Jakeyja. Smrtno so ga sovražili, ali prav tako so se ga bali in kadar so o njem govorili, ga niso drugače imenovali kot "sina kuzle" ali pa "garjevo ščene."

Človek ne bi verjel, kako zloben je bil kljub temu, da je bil videti kakor nedorasel otrok, ki se ne bi upal skriviti človeku lasu na glavi. Njegova postava ni merila pet čevljev, po letih pa bi mu prisodil malo nad dvajset, toda silno si se začudil, ko si izvedel, da dela že skoraj dvajset let v tovarni. Njegove jekleno-kalne oči so navadno gledale v svet, toda če si ga razdražil, so se kresile v silnem sovraštvu, kakor da bi hotele reči: "Prekrižaj mi pot, pa te zdrobim v prah!"

Sodelavci so ga sovražili, za kar so imeli veliko povoda. Škodoval jim je ob vsaki priliki in na vseh straneh in že marsikoga je spravil ob kruh. Govorili so, če je kdo samo pljunil na tla, da je že tekel povedat delovodjii in tako je bilo vodstvo tovarne obveščeno do najmanjše potankosti, kaj se godi med delavci. Razumljivo, radi tega je imel podmuljenec pri "velikih zverinah" veliko zaslombo in sodelavci mu niso mogli nikakor do živega, vodstvo pa ga je imelo tudi rado, ker je bil izvrsten mehanik in neverjetno vztrajen človek — obseden človeški stroj, napolnjen z brezmejno energijo, ki ga je neprestano tirala naprej brez počitka in oddiha, kakor da je njegovo telo prepleteno z železnimi žilami. Pri delu se ni ustavil niti toliko časa, da bi se odžejal ali obrisal pot s čela in baje si ni vzel časa niti za "potrebo." Vsak gibljaj, ki ga je naredil z "električnimi" rokami, je stokrat preračunal, zato ni izgubil niti sekunde po nepotrebnem in delo njegovih rok je raslo pred očmi v grmade. Bil je perfekten stroj, robot, ki ga je oblikovala železna doba, produkt blazne borbe za obstanek malega človeka med velikimi.

Družba, katera ni bila nikoli sita človeškega truda, je ob vsaki priložnosti pospešila hitrost dela in pri tem ji je stoodstotno po-

magal Jakey, in sicer takole: Delavec se je pritožil, da ne more na noben način izvršiti določene produkcije, pa če se pretrže na dvoje, in da zasluži samo tri dolarje namesto šestih, a delovodja je enostavno poklical Jakeyja k stroju in on se je zagnal v delo s tako demonško silo in urnostjo, da je daleč prekosal sodelavca in, razumljivo, hitrosti niso zmanjšali, ampak jo celo zvišali.

Tudi simpatičnemu strojniku Georgeu se je godila krivica, ki mu jo je povzročil "mali" Jakey, radi tega se je silno peknil nanj:

"Permejkrščenkrvavduš, naj me tristo tavžent hudičev vzame, če ne bom nekega dne to garjevo ščene na mestu v tla zabil!" je George preklinjal pred sodelavci, ker Jakey mu je pred kratkim že drugič pokvaril delo.

Delavci so ga svarili, kajti v teku mnogih let so doživeli že marsikatero bridko izkušnjo z Jakeyjem, ali George jih ni poslušal in jim odgovarjal: "Vi ste ponižni kakor kužki, ker se ga bojite radi ljubega kruhka, toda kruhek gor ali dol, jaz se bom pritožil, da ne zmorem hitrosti in če mi bo zopet vso stvar pokvaril, potem mu gorje!"

Čez nekaj dni se je George resnično pritožil. K njegovemu stroju so oblastveno prikorakala: strokovnjak za hitrost in delovodja, za njima pa je s suženjsko ponižnostjo pricapljial še nekdo drugi — mali Jakey!

Delovodja je nejevoljno ukazal Georgeu: "Poženi stroj!"

George je pognal stroj in pričel delati nanj, navidezno gibal z rokami z vso hitrostjo in se delal, da ni mogoče hitreje delati.

Potem pa je Jakey zavzel mesto pri stroju, ter v nekaj minutah visoko prekosal Georgea, vsled česar se je vsa zadeva porazno končala za Georgea.

"Vidiš," je očitajoče spregovoril delovodja, "Jakey je z lahkoto produciral, celo več kot je predpisano, ti, ki si močan kakor hrust, pa ne moreš — ker nočeš!"

Vsi trije: delovodja, strokovnjak za hitrost in Jakey so nato brezbržno odkorakali

po svoji opravih, George pa si je grizel ustnice in v roki krčevito stiskal kladivo.

"Sedaj je po Jakeyju! Naskoči ga in ubije!" so šepetali delavci, kajti z Georgevega obraza se je čitalo, da bo planil nad Jakeyja. Toda prehitro so si obetali brezplačnega zadoščanja, ker George se je nenadoma obrnil, vzdignil s podstavka težko jekleno ponev, napolnjeno z izdelki, in vse skupaj z vso močjo vrgel ob tla. Sledil je silovit pok, v katerem je George navidezno umiril svojo notranjo besnost, nakar se je sklonil in jel pobirati raztresene kose.

Eden izmed sodelavcev je prišel k njemu in ga sarkastično vprašal:

"Ali ne bo nič? ... Tudi jaz sem se nekoč ustil in hrustil, toda kaj hočeš? ... Človek bi si dal še ušesa odrezati radi ljubega kruhka!"

Georgea je pogrelo tovariševo roganje in jezno je siknil:

"Ne jezikaj, terus zaplankani! Če si jih hočeš dati odrezati, le daj si jih, ne pa jaz!"

Po opisanem dogodku je preteklo nekaj tednov in delavci so že skoro pozabili, kako hudo se je George peklil in grozil Jakeyju, ali nekega jutra so se hitro spomnili njegovih pretenj, kajti ko je Jakey pognal svoj stroj, je naenkrat nastalo strahovito pokanje. Velikansko brusno kolo, v primeru 30 palcev, ki je drvelo z brzino 5000 obratov na minuto, se je raztreščilo na tisoče kosov.

"To pot je po njem. ..." so si delavci prestrašeni mislili, ali ko so videli, da se je nepoškodovan izvlekel izpod stroja, so bili razočarani in so kleli:

"Ta prokleti podmuljenec je zopet ušel!"

Tudi George ni bil zadovoljen in je sam pri sebi sikal: "Danes te ni zadelo, prihodnjič pa ti razbije butico!"

Sledila je preiskava, toda drugega niso mogli ugotoviti, kakor da kolo ni bilo pravilno uravnovešeno, zato je Jakey povrhu dobil še ukor, češ, da je nepreviden, on sam pa je bil prepričan, da je nekdo namenoma počil kolo — sumil je Georgea — in v srcu prisegal, da se bo nad storilcem maščeval. Toda sovražnik je bil previden in kljub temu, da mu je skoro vsak dan nastavljal past — če mu ni mogel drugače škodovati, mu je pa ukradel kakšen kos orodja — ga ni mogel zasačiti.

Med Jakeyjem in ostalimi delavci se je

sedaj vršil še hujši boj, boj na nož, toda ne očitno ampak prikrito. Oni so mu nastavljali pasti na vseh koncih in krajih, on pa jih je še bolj tožil, šikaniral in uničeval, posebno pa Georgea, kateri je pričakoval vsako uro, da ga poženo iz tovarne.

Ali usoda je hotela, da sta dvoboj dokončala do konca!

Družba je nastavila v oddelku novo, moderno rezalnico za jeklo. Ker sta bila oba dobra mehanika, sta bila določena, da prva obratujeta novi stroj; da pa bo obenem konec prepira med njima, je bil George prestavljen v oddelk nočnega obratovanja, Jakey pa je ostal na dnevnem.

Stroj je bil urejen šele zvečer in tako je nanoslo, da je pričel George prvi s produkcijo, ki je znašala 400 kosov na uro. Delo je izvršil z lahkoto, zavedal pa se je prav dobro, da ga bo Jakey visoko prekosil, njemu in drugim delavcem v škodo, če mu tega pravočasno ne prepreči.

"Moram ga ugnati, moram! Toda kako? ..." se je že stotič vprašal.

Vsako prosto minuto skozi noč je študiral in pregledoval mehanizem stroja, prepričan, da je mogoče opočasiti kolesje, ne da bi se to opazilo, ker še nihče ne pozna dobro novega stroja. Končno je zdrobil trdi oreh. Prišel je na sijajno misel: iztaknil bi le en člen iz vlačilne verige — na kar ne bi bilo treba drugega storiti kakor izbiti dve majhni zagozdi iz pregibov — in kolesje bi obratovalo počasneje, čeprav le neznatno, ali dovolj, da bi produkcija v teku osmih ur precej padla. Kar je mislil, je tudi storil: člen je hitro izbil iz verige in ga potisnil v žep, prihodnjo noč, ko bo on zopet delal na stroju, ga bo pa nazaj vtaknil.

Takoj naslednje jutro, ko je Jakey izvedel, koliko dela je izvršil njegov tekmeč in sovražnik George, je zlobno sklenil, da ga mora daleč presegati, kajti če ga ne, pomeni, da je George boljši delavec kakor on, tega pa ne bi za vse na svetu prenesel.

"Ne, ni hudiča, da bi me prekosil, in tudi George me ne bo, me ne sme!" se je junačil in se vrgel v delo, kakor da bi bil sam vrag, kakor gre za življenje.

Ni še delal pol ure in že je bil ves premočen od potu in olja. Po enournem divjanju pa ugotovi, da zaostaja, kar ga tako razburi, da ne ve, kje se ga glava drži. Zdi se mu, da

je nekaj narobe, toda preveč je nervozen, da bi pogodil, kaj. Pleše okoli stroja, privija jermena in matice, olji kolesje in vzvode, nato pa se znova vrže v tekmo, ali brez uspeha, kakor bi se bil tudi stroj zarotil proti njemu. V osmih urah je zaostal za 450 kosov.

Po končanem delu, ko je poročal delovodji, da ni mogel izvršiti predpisane količine, je bil po mnogoletnem suženjstvu prvič videti na smrt utrujen in bolj podoben možu kot pa nedoraslemu otroku; na njegovo žalost pa se delovodja ni zmenil, kako se počuti pritlikavec in brezbrizno mu je dejal: "Well, Jakey, če ti ne moreš, bo pa George!"

Opazka delovodje ga je zbolela v dno srca, pokazal pa tega ni, temveč je dejal s suženjsko ponižnostjo, da bo drugi dan napel vse moči ter gotovo izvršil predpisano delo.

Dan preizkušnje je prišel. Jakey se je temeljito pripravil, celo jel in spal je več kot po navadi; v tovarno pa je prišel eno uro pred časom, si uredil orodje in druge priprave ter napeto, malone nestrpno čakal tuljenja sirene. Sirena še do konca odtulila ni, ko je že pognal stroj in samega sebe v blazno hitrost.

Stroj nenasitno požira jeklene palice, drugo za drugo, vmes pa presunljivo stoče, praska, cvili, toda od hitrosti obsedeno človeče ne odneha, ne izgublja časa, ampak hiti, hiti, naravnost divja, divja eno uro, divja brez zastoja in oddiha. Potem pa, ko vidi, da je danes uspešnejši kot včeraj, še bolj pritiska vzvode s svojimi jeklenimi mišicami, se še bolj žene in podi, kakor da mu za hrbtom poka sam vrag z bičem.

V možganih mu razbija in brni, a njegove misli mu govore: "Osemnajst let dela, osemnajst let prilizovanja, osemnajst let šikaniranja sodelavcev—danes pa ponovno tekmuje za prvenstvo in varnost svojega dela..."

Roke mu mrzlično švigajo med številnimi vzvodi, ročaji in kolesi, z nogami prestopava po taktu jokajočega stroja, s telesom in glavo pomaga krmariti kot blisk urne roke.

V srcu se priduša: "Danes moram ponovno dokazati, da sem mož iz železa, danes moram ponovno napeti vse svoje sile kot sem jih že tolikokrat, posebno takrat, ko sem prvič stopil v tovarno."

Njegov spomin je danes nenavadno prožen, dovzeten in živ in mu slika slike, ki so

stare dvajset let; na ušesa pa mu udarja tarnanje njegovih staršev: "Kaj bomo počeli s tem fantom, s tem revčkom? Nikoli ne bo za nobeno rabo, nikoli si služil svojega kruha, ker je preveč slaboten in majhen. Da nas je Bog tako kaznoval!"

Jakey hiti in divja, prav tako hite in divjajo tudi njegove misli. Spomni se, kako so ga otroci topli in zasramovali — tudi njegove sestrice in bratci — spomni se, kako ga je oče vlačil kakor berač svojo culo od tovarne do tovarne in ga ponujal kakor kakšno robo, na veliko očetovo in njegovo nesrečo pa ga niso nikjer marali, povsod so se ga branili in odgovarjali: premajhen je za delo, preslaboten!"

Tedaj mu je bilo osemnajst let in zavest, da gledajo nanj kot na nepotrebno nesrečo, ga je skoro tirala v samomor. Naposled pa mu je bila sreča mila, našel si je delo! Delo je zanj pomenilo vse, zato se je zaklel, da ga mora obdržati, pa če se ima prelomiti na dvoje. In od tedaj, ko je postal neodvisen, je odprto pokazal sovraštvo do ljudi, tudi do svojih staršev, sester in bratov, vzljubil pa je stroje in se izvežbal za izvrstnega strojnika. Ali kljub temu, da je bil dober delavec in koristil kompaniji več kakor kakšen drug, je živel v neprestanem strahu, da bo nekega dne izgubil delo; da pa se ne bi to zgodilo, je družbi izkazoval svoje suženjstvo ob vsaki priliki, delal kot norec, tožil in uničeval sodelavce.

Preteklo je sedem ur, od kar se je bil Jakey zagnal v delo, toda kar je preveč je preveč.

Njegove misli niso več jasne, vsled silnega napora mu roke odpovedujejo pokornost, utrujenost se mu razlezava po vsem telesu, v glavi pa mu razbija, kakor da bi tolklo sto tolkačev hkrati. Tudi omotica se ga polašča; zdi se mu, da je stroj dobil noge, da stroj pleše okoli njega in ne on okoli stroja, in sedaj se mu približuje, sedaj oddaljuje, podzavestno pa slutiti, da mu od nekje preti nevarnost. Nato kakor na ukaz preneha z delom, obkroži in ogleda stroj, hoteč ugotoviti, kaj je prav za prav narobe, nenadoma pa ostrmi in prične napeto poslušati — sam ne ve čemu. Drugega ne sliši kot enoglasno žuželkam podobno brnenje koles, ki pa ga hipoma tako prevzame, da se mu zdi prelepa melodija, ki je ni poprej še nikoli slišal. V duši mu je prijetno in sladka godba mu blaži živce in telo. Nato se čudi, od

kod ti blažilni akordi in polasča se ga nepremagljiva radovednost. Globoko se skloni h kolesju in posluša. Mislil je že, da je našel čarobno mesto prelepe melodije, toda ko hoče zagonetko natančno preiskati, se mu zdi, da so se akordi umaknili globlje v notranjost stroja, med kolesja. Ko se tako muči, napenja misli, išče in posluša, se mu oči zasrepe v enakomerno, monotono obračanje koles.

“Čudno, prečudno!” vzklikne sam pri sebi. “Saj je kolesje tista čarobna stvar, ki jo iščem . . .”

Zagleda se v kolesje, kakor da ga ni še nikoli videl, a ono se ne zmeni zanj in se vrti naprej in naprej v neskončnost.

Nekaj ga hipoma prešine. Zave se in čuti, da ga neka nevidna sila silno vleče h kolesju in tedaj se spomni, da je nekoč nekaj podobnega občutil; to je bilo takrat, ko je ves zamaknjen gledal v ogromnost Niagarskih slapov. Zopet si napenja možgane, da bi ugotovil nekaj, ali naslednji trenotek se ne more več spomniti, kaj je tisto “nekaj”.

“Ali nisem v hipnotičnem stanju?” ga prebliskne misel. “Ali je mogoče, da ima kolesje hipnotično moč? . . .”

Misel se mu zamota, še preden odgovori na njo, nevidna sila pa ga še bolj vleče h kolesju. Njegova roka je že tik kolesja, ali tedaj ga zgrabi strah, skuša se opreti, toda čuti se brez moči. Hipoma pa ga zgrabi blazna misel: porinil bi prst med zobovje koles, bi vsaj spoznal, kakšne bolečine ima človek, kadar izgubi prst. Razum ponovno zmaga nad omotico in ga trenutno strezni.

“Proč od stroja, dokler je še čas!” si zapoveduje, a roke ga ne poslušajo, nevidna sila ne popusti, ampak ga še bolj vabi, vleče. . . z vsem telesom se upira, v očeh se mu sveti nepopisna groza, roka pa sili, sili med kolesje. . .

“Saj samo sanjam grozne sanje. . .” si do-poveduje, ali tedaj ga že zobovje, kot zobovje sestradane zveri zgrabi za ponujani prst, nato še za drugega in tretjega, požira prst za prstom in jih melje, mečka in trga v krvavo brozgo in kri.

Presunljiv, zveri podoben krik se razlega skozi vso atmosfero in preseka bobnenje in ropot v tovarni; stroji se prično stresavati in ustavljati, delavci pa v strahu prisluškujejo, kaj se je zgodilo.

“Nič ni hudega, nič hudega. . .” gre iz ust do ust. “Saj je zaslužil, pasji sin!”

Najbližji delavec prihiti k Jakeyjevemu stroju in ga hitro ustavi, prav ko mu je rezilo rezalo roko pri komolcu.

Smrtno bledega so ga brzo odpeljali v tovarniško bolnišnico, tam pa je povedal na začudenje vseh navzočih, da je namenoma vtaknil prst med kolesje, samo da bi spoznal, kakšen občutek ima človek, kadar izgubi prst, ali po nesreči mu je potegnilo celo roko.

Zdravnik je imel izkušnje in je stvar dobro razumel, kajti nekoč se je že nekaj podobnega zgodilo, da je stroj nekega delavca hipnotiziral vsled prevelike utrujenosti, slučaja pa ni hotel razumeti ravnatelj in nesramno je dejal:

“Človek, ki si pusti nalašč odrezati roko, ne sme pri nas več delati!” in tako je Jakey po osemnajstih letih trdega garanja in nečloveškega suženjstva postal invalid brez dela.

Čez nekaj mesecev je nesrečnež prišel v tovarno po orodje in obleko. Njegova klavrna figura, majhna, uničena in ogoljufana, s tragično mahajočim rokavom je zarezala ostro bolečino v srca njegovih nekdanjih sodelavcev, in ko je s povešenimi očmi korakal mimo njih, je nastala v ozračju neznosna tihota; in delavci so ustavili stroje, kdaj in zakaj, še sami niso vedeli, in so pričeli slutiti, da Jakey ni bil vsega kriv, ampak da je nekje neka sila, ki preži kakor pošast izza kulis in ščuje delavca proti delavcu.

Jakey je najprvo poiskal svoje orodje in delavsko obleko, nato pa se je s solznimi očmi poslovil od svojih ljubih strojev. Zdelo se je, da bi se rad poslovil tudi od svojih nekdanjih sodelavcev, ki jih sedaj ni več sovražil, očitno pa se ni upal, zato se je žalostno obrnil in potrt odkorakal iz oddelka.

Nekje izza stroja ga je opazoval George, tresoč se po vsem telesu in komaj se je premagal, da ni stekel za njim in ga vpričo vseh prosil za odpuščanje. Pogled na uničenega človeškega sužnja ga je silno pretresel — drugi dan pa tudi njega ni bilo na delo.

Delavci niso nikoli več videli ne Jakeyja in ne Georgea, med seboj pa so govorili, da je George poiskal Jakeyja, nakar sta skupno odpotovala po svetu, tovarnen pa se oddaleč izgubata.

Kapitalizem

Pri otvoritvi rednega kongresnega zasedanja je imel predsednik Roosevelt običajni govor, ki je bil pričakovan z več kot navadno napetostjo in o katerem sedaj časopisje precej živahno razpravlja.

Pred kratkim je zborovala največja organizacija industrijalcev in je, čemur se ni posebno čuditi, popolnoma obsodila predsednikovo gospodarsko politiko, zahtevajoča proste roke in brezpogojno svobodo izkoriščanja. Resolucije so bile seveda zavite v lepo doneče fraze, zakaj kapitalisti so si že davno sestavili svoj posebni slovar, v katerem imajo za vsako suženjstvo, za vsak grabož, za vsako teptanje pravic, za vsako navijanje cen, za vsako laž in za vsako reakcijo besede, ki se v navadni govorici ne rabijo, ki jih prostodušni poslušalci lahko nedolžno razumejo, o katerih pa sami prav dobro vedo, kaj pomenijo. Njihove zahteve so izrekale: roko proč od našega poslovanja! Včasih so govorili delavcem: v svoji hiši smo sami gospodarji. Sedaj so to zagrmeli tudi vladi. Vsi sklepi njihovega zbora so bili grožnja Rooseveltu, ki je bila podprta z "recesijo," za katero so po njihovih razlagah odgovorne skromne pravice, ki so si jih priborili delavci. Da bi se pa njihov desničarski radikalizem ne videl v pravi luči, so govorili nekaj o "sodelovanju," za katerim se ne skriva nič drugega, kot pokorno sprejemanje ukazov, ki bi jih "gospodarski rojalisti" dajali Beli hiši in kongresu.

Pričakovalo se je torej, kaj odgovori predsednik na to izzivanje. Po časopisih, ki drže z veliko mošnjo, med katerimi je tudi dosti "demokratskih," so mu posipali pot s cveticami, da bi mu olajšali kapitulacijo. Razumeti bi pač moral, da se je kapitalizem odločno postavil po robu in da se ni več šaliti z njim. Slišal je, da je odgovoren za bolehanje industrije in za naraščajočo nezaposlenost, ker je naložil podjetnikom "neznosna" bremena. Na vseh koncih in krajih so se oglašali "izvedenci", ki so "dokazovali", da se morajo načrti vreči pod mizo, urejevanje razmer med delom in kapitalom prepustiti podjetnikom, unijam pristriči peroti, organizacije za zaposlovanje nezaposlenih razpustiti in davčna

bremena tako preosnovati, da bodo profiti nedotaknjeni in "privatna inicijativa" poživljena.

Reakcionarje, ki so bili prepričani, da so tako utrdili svoje stališče, da se bo vsa dežela ustrašila pesti, je moral Rooseveltov govor razočarati. Namesto, da bi ponujal kompromise in se branil, je odgovoril z napadom. Bil je diplomatičen, kakor večinoma vsi njegovi govori. Obljubil je, da se bo proračun balansirala, kadar se bodo gospodarske razmere dovolj popravile in da se bodo tudi davki lahko nekoliko ublažili. Odgovornosti ni valil na podjetništvo sploh, ampak na manjšino podjetnikov, ki je zaslepljena v svoji sebičnosti. Nekaj pa je bilo novega v tem govoru in je zvenelo kot momento. Prej je Roosevelt naglašal, da gredo vse njegove reforme za ohranitev kapitalističnega sistema, kar je seveda mislil odkritosrčno. Tega sicer ni preklical; pač pa je na steno zapisal, da "se mora končati zloraba sile kapitala in sebično ustavljanje zaposlovanja, sicer se bo kapitalistični sistem s svojimi zlorabami sam uničil."

Mene, tekkel, ufarsin. . .

Roosevelt je izrekel te besede kot svarilo. Najbrže ne veruje v tak konec, temveč misli, da se bo mamon iztreznil in mu bodo njegove reforme pri tem pomagale. Toda hote ali ne hote je izrekel preroške besede. Kapitalistični sistem se bo uničil, zakaj v tem sistemu ima kapital kljub vsem reformam silo, silo, ki se mora zlorabljeti, ker jo sam značaj sistema s konkurenco in profitarstvom sili na to.

*

Bolj slabo je predsednik poučen o vlogi delavstva, ki je sicer res oslABLJENO vsled bojov med obema glavnima organizacijama, ki pa ne trpi le zaradi te kalamitete, ampak ima tudi v drugih smereh zelo opravičene pritožbe.

*

Glavno vprašanje je, kakšen odmev najde ta govor v kongresu, kateremu je bil v prvi vrsti naslovljen. Če bi človek sodil po izrednem zasedanju v decembru, ki je bilo popolnoma jalovo, ne bi mogel pričakovati mnogo. Predsednik je zaključil svoj govor z besedami:

“Jaz ne predlagam, da pustimo ljudstvo na cedilu. Prepričan sem, da Kongres Zedinjenih držav ne pusti ljudstva na cedilu.”

Ta kongres je puščal ljudstvo često na cedilu. Ploskanje je bilo glasno, ampak na kapitolskem griču jih je mnogo, ki so znali

viharno ploskati in v petih minutah glasovati nasprotno. Sila, ki se sama zlorablja, še nikakor ni oslABLJENA, kaj še zlomljena. Nihče ne more povedati, koliko jih je čitalo besede na steni.

Zarja

Ko po nebu noč razgrne gosti, težki plašč mrakov,
se zbero pošasti črne tam pod svodom krog vrhov.
Iz skrovišč jih privabila pusta sila je temin,
ki hiti, da zamorila zadnji luči bi spomin.

Daleč tam je zabobnelo, votel se je glas odzval,
od povsod je prihrumelo, iz globin pekel je vstal.
Legla je na dušo mora, da zatrla bi pogum;
večno mrtva bo svetloba, šepetal je nočni šum.

Vstale blazne so prikazni, porojene od strahov;
srca tonejo v bojazni, zapuščena od bogov.
Groza živi svet objema, koso tiho brusi smrt,
od strahu so usta nema, nadi je izhod zaprt.

Noč reži se zmagoslavno in ugaša zvezde vse.
Pripravljala se je davno, da na prestol se povzpne.

Maka polno potrosila je po vseh vetrov straneh,
prapor velik je razvila, razvezala pretnje meh.

Črna groza težko pada iz zagrnjenih višin.
Sova kliče, mati gada plazi se okrog pečin;
netopir ves zbeگان leta, v gozdu žalospev šumi
in molitev započeta se na ustnih zledeni.

Da bi vedel, kaj se skriva, kjer vse slepo je oko!
Če pošast je v temi živa, da dotipal bi z roko!
Slutnja zrak je prepojila, v žilah kri je kakor led,
kot da smrt je zapustila vsepovsod grozečo sled.

Skozi goščo težke teme, ki pritiska na srce,
da zastaja in se krči in ga žge sveta gorje,
švigne pramen, plane iskra in v mrakovih zarudi,
a črnina neprodorna kot v bojazni pobledi.

Po višavah se razlije luči zmagujoči žar,
na vrhovih zakresi se, kot da vnel se je požar;
zarja seže po oblakih, vsak je rob srebrn in zlat
in v poplavi barv prekrasnih se razpada teme grad.

Zlata zarja, hči svetlobe, oj objemi trudni svet!
Dvigni duše in raztajaj v bolnih srcih strah in led!

Ti naznanjaš, da je sonce, pričaš, da prihaja dan.

Ni strahov in ni pošasti, ko je nočni duh pregnan.

Nezaposlenosti je v Zedinjenih državah nekoliko več kot so mislili optimisti. Pri zadnjem štetju se jih je oglasilo 7,800,000. Dognano je pa, da se jih je priglasilo le 72 odstotkov in po tem se mora računati, da je bilo ob času štetja okrog 11 milijonov. Med tem so pa začeli odpuščati delavce na vseh koncih in krajih in nikakor ni pretirano, če se število teh na novo odpuščenih ceni na en milijon. Po tem imamo torej sedaj v deželi najmanj 12 milijonov nezaposlenih. Ali se sme v teh razmerah govoriti o premagani depresiji? Ali ne kaže to, da so za odpravo nezaposlenosti potrebne drugačne metode kot jih premore kapitalistični sistem?

Čjang Kaj Šek je opustil predsedstvo vlade in se hoče popolnoma posvetiti vojaškim zadevam. Novi ministrski predsednik je H. H. Kung. To se lahko smatra za znamenje, da ima Kitajska namen nadaljevati ne-napovedano vojno do konca. Oni tam seveda bolje vedo, kaj morejo in česa ne morejo, ampak kolikor se more opravičeno soditi, ni položaj za Kitajsko nikakor obupen, četudi je težak. Nemci so v svetovni vojni prišli do Marne in to razmeroma ni bilo nič manj od tega, kar so dosegli Japonci. In tudi tem se še utegne zgoditi, kar se je Kajzerju, zakaj doma na Japonskem jih že skrbi, hudo skrbi.

Kdo more pomagati?

Ali se vam ne zdi, da je nekaj narobe na tem našem ljubem svetu? Slišali smo često, da so tisti, ki ravnajo z usodo, uvedli in dopolnili najboljši sistem, ki je mogoč v človeški družbi. Dolgo so se branili, naposled so pa vendar sprejeli za ta sistem ime "kapitalizem." Nekateri še sedaj ne slišijo radi te besede, kakor da je kakšna psovka, pa rajši govore o "individualistični" družbi, kakor da bi se res vsaka individualnost lahko uveljavila in kakor da ne bi bilo v nobenem drugem sistemu prostora za individualnost. Ampak imenujte to ogromno človeško mešanico z njenimi vladami, uredbami, zakoni, zavodi, idejami in stremljenji tako ali pa drugače, ako imate nekoliko časa, da se ozrete in da razmislite, morate priti do zaključka, da je kaj malo razloga za zadovoljnost in hvalo in da družba — komaj se človek upa rabiti to besedo v pričo splošne razdružitve — vendar ne zasluži tiste velikanske slave, s katero jo obsipavajo njeni zagovorniki in čistilci.

Bodimo pravični. Še nikdar ni bilo družabne uredbe, ki bi bila zadovoljevala vse. Nobeno poglavje v zgodovini ne slika popolnosti in če ta ali oni pisar zapoje himno kakšni dobi, češ takrat je bil raj na zemlji, ali pa vsaj na enem delu zemlje, najdejo drugi, ki niso tako lahkoverni, kmalu dokaze, da so bile tudi v onem raju kače in prepovedana drevesa spoznanja in še kakšne druge sitnosti. Ampak s tem ni rečeno, da je bilo vedno enako. Bili so slabi časi, pa so bili tudi boljši in tudi slabši časi, a prav sedanja doba kaže toliko znamenj slabosti in bolehanja, da se ni čuditi pesimistom, ki prerokujejo razpad človeške družbe in uničenje vsake civilizacije.

Simptomi so tako očitni, da jih ni treba naštevati. Prav tukaj se je zadnje čase gospodarsko življenje zopet obrnilo navzdol in armada nezaposlenih se množi od dne do dne. Delavski boji, ki so pretresli vso deželo, dokazujejo, da so razmere, v katerih tlačanijo navadno potrpežljive množice, popolnoma nezadovoljive, a druge mase žive v še večji bedi, v taki potlačeni, da se sploh ne morejo dvigniti za boj. Amerika je bogata dežela,

to se pravi, ogromno bogastvo, kakršnega ni nikjer drugod, je zbrano v rokah nekaterih posameznikov. So pa druge dežele, siromašne po naravi, ali pa nerazvite in povsod je revščina in pomanjkanje. Povsod so nasprotja, včasih tleča kakor žerjavica pod pepelom, včasih bruhajoča s silnim plamenom na dan, požigajoča in vpepeljujoča. Morije, ki jim ni primere v zgodovini, presegajoče vsako znano brutalnost, izpodbijajo vero v človečnost in gnoje poljane za nove setve nevtolažljivega sovraštva. Evropa, ki se je razvijala v dom kulture in napredka, je ogromna ječa, kjer — z malimi izjemami — ni mogoča svobodna beseda in se morajo misli skrivati, da jih ne ugamejo biriči mogotcev. Stroški za vojno pripravlanje so trikrat večji kot so bili ugodnega leta 1914, vohunstvo je razpredeno po vseh deželah bolj kot v času svetovne vojne, nevarnost nove vesoljne vojne je pa večja kot takrat, ko je Berchtold v svojem črno rumenem aristokratskem idijotizmu dražil in izziaval, misleč, da razširi vojna habsburško monarhijo do Egejskega in do Črnega morja, pa je dovedel njeno ladjo do skale, ob kateri se je razbila. Tako velika je nevarnost splošne vojne, da se vsi državniki tresejo, pa vendar ne eden ne ve, kako bi se preprečila.

Stara igra tajne diplomacije se povsod ponavlja. Zveze se sklepajo, o katerih nihče natančno ne ve, kako daleč segajo; pogodbe se podpisujejo, ki ostajajo tajne, z narodi se šahira, prijateljstva se menjajo, vedno s figo v žepu, blufa se na desno in na levo in nihče se ne zanaša na nikogar.

Kaj bi se moglo zgoditi, da bi se vojna preprečila?

Nihče seveda ne more biti prerok. Ne Mussolini ne Hitler, niti sam sin sončne boginje ni tako varen, da se ne bi mogel na kakšen način sesuti prestol pod njim. Ampak s takimi možnostmi, za katere za enkrat ni videti pogojev, se ne more računati tam, kjer ne odločujejo ugibanja, ampak realnosti. In največji optimist ne more utajiti sil, ki gonijo na vojno. Mnogo jih je, a najvidnejše so tiste, ki so v zvezi z diktaturami. Mussolini se opira na bajonete in prav tako Hitler

in seveda tudi manjši bogovi. Njih moč ni nikdar varna brez sile, ki jo daje orožje in dokler se izdelujejo puške in topovi, bombe in granate, letala in križarke, je dela za roke. Ni ga dovolj za maslo in pečenko, ampak vsaj za polento in za kašo ga je. Za orožje in municijo pa je treba denarja in to ne raste kakor plevel. Arzenali ga žro, ne dajejo ga pa od sebe. Kjer se ne ustvarjajo vrednosti, ni denarja. Kaj pomeni papir, na katerem so natisnjeni stotaki, tisočaki in milijoni, je preizkušala Evropa, a najbolj Nemčija po zadnji vojni. Tiskarski stroj ne reši nobenega diktatorja, ta pa hoče ohraniti diktaturo, zakaj če bi jo hotel odložiti v času bankrota, bi najbrže z njo izgubil tudi svojo glavo. Kakor Arijadnina nit se vleče skozi zgodovino taktika tiranov: kadar postaja doma prevroče, se zmede ljudstvo z zunanjim zapletljajem; vojna je zadnji poizkus vsakega trinoga.

Hitler se pripravlja na to in prav tako Mussolini; oba zbirata "vzroke" in "razloge" in nič ne de, če so vsi iz trte izviti.

Še preden pride do tega, ne ve nihče, kaj se še lahko izleže iz Francove pustolovščine v Španiji in iz japonskega tolovajstva na Kitajskem. Nič ni v teh deželah končanega in dokler se boji tam nadaljujejo, je otročje deklamirati o lokalizaciji konfliktov; manjše iskre od onih, ki švigajo tam, so vnele požare. Če plane plamen čez meje, ne more nihče vedeti, kako daleč seže ogenj. Nikar se preveč ne zanašati na "previdnost" te ali one vlade, na "miroljubnost" tega ali onega ljudstva; videli smo pacifizem kakor da je ves narod bil ogromna "odrešeniška armada", pa se je čez noč izkadil in namesto himn so do nele fanfare po deželi.

Kaj bo potem . . . to je zapisano v bodočnosti.

Bil je čas, ko bi se bilo vse to lahko preprečilo, če bi bil kapitalistični svet imel voljo za to. Začetek so storili japonski roparji leta 1931. Takrat je bil čas, da bi se bilo tokijskemu imperijalizmu stopilo na prste. Najbrže bi bil odločen diplomatičen nastop zapadnih držav in nekoliko gospodarskih korakov pognalo mikadove militariste nazaj; če bi bili smatrali to za šalo, bi še vedno bilo takrat nekoliko dobro merjenih streliv tisočkrat bolje kot vse, kar se je pozneje zgodilo. Vojaška demonstracija proti Japonski bi bila

takrat neprimerno bolj opravičena kakor mednarodni napad na Kitajsko v času boksarske vstaje in bi bila svetovnemu miru koristila, kakor mu niso koristile vse diplomatske zvižaje velesil in teoretični napor Lige narodov. Zakaj ta nauk ne bi bil veljal le militaristom na daljnem vzhodu, ampak odprl bi bil oči tudi Mussoliniju, Hitler bi bil ostal pohleven, Franco ne bi bil nikdar dobil svojih megalomanskih idej in demokracija bi se bila povsod okrepčala . . .

Vse groze v Abesiniji, Španiji in na Kitajskem ilustrirajo tisti "mir", ki je bil tako slavno ohranjen.

Ali ni videti, da je nekaj res narobe na tem planetu?

Če se more v odnošajih ljudi sploh govoriti o odgovornosti in se postavi vprašanje, kdo je odgovoren za ta pekel, ki utegne vsak čas odpreti še strahotnejše globočine, more biti odgovor le eden: tisti sistem, ki se je ustanovil in vkoreninil na svetu in prevzel gospodstvo nad ljudstvom. Njegova je moč, njegova je torej tudi odgovornost. Gospodarsko tekmovanje preko morja in križem dežel je njegova lastnost; imperijalizem je njegova metoda; izkoriščanje je njegova potreba; diktature in fašizem so njegovi izrastki. Na teh potih nastajajo pogoji za konflikte, za manjše v domačih, za večje in za ogromne v mednarodnih odnošajih.

Le ena moč je na svetu, ki more končati to zmedo in odpraviti pogoje klanja in roparstva: tisto ljudstvo, kateremu ne prinaša kapitalistični sistem nobenih dobrot, ampak ga izkorišča kakor tuje, suženjsko pleme. Delavsko ljudstvo, ogromna večina prebivalstva vseh dežel, ustvarjajoče vse vrednosti, potrebne človeštvu, mogočno po svojem številu in po svoji veljavi, je edina sila, ki lahko obrne list v zgodovini in napiše nanj novo poglavje. Ampak storilo to bo le tedaj, kadar postane sposobno za svojo velikansko nalogo.

Ta sposobnost je odvisna od njegove volje. Hoteti mora svojo osvoboditev. In hoteti mora sredstva, ki so potrebna za to. Človeška družba je in bo zapletena reč in delavstvo se mora naučiti, da razume njene funkcije. Njegove organizacije mu morajo biti šole, v katerih se uči. Če pošlje svoje zastopnike v občinske svete, državne zборе, v federalni kongres in če začetkoma zaradi pičlega šte-

vila nič ne dosežejo, ni na tem nič ležeče, dokler se sliši njih glas in dokler si morejo širiti obzorje.

In razumeti mora poglobitno resnico: zmagati more le združeno. To spoznanje je tako potrebno kakor potniku voda v puščavi. Kajpada, sloga in edinstvo se ne doseže čez noč. Ampak doseči se bo moralo, ker brez tega ni zmage. Razumljivo je, da se pojavljajo nasprotja, ki jih ni mogoče meni nič tebi nič odpraviti. Brez nesoglasij sploh nikdar ne bo. Iz milijonov glav ni mogoče napraviti ene glave, toda iz milijonov ljudi, ki imajo enake interese, je mogoče napraviti eno četo. In to mora delavstvo doseči — prej ali slej, ker je to pogoj vseh pogojev. Nikdar ne bo moglo premagati skupnega sovražnika, če se bo klalo med seboj. In če so sedaj razlike mišljenja, ocenjevanja metode, izbere taktike še

ovire, mora vendar prodreti prepričanje, da je edinstvo interesov in cilja važnejše od vseh nasprotij v podrobnostih. Če ne more biti edinstva danes, bo moralo biti jutri ali pojutrišnjem ali čez leto dni in komur je na tem ležeče, da zavlada na svetu sodelovanje, svoboda in mir, mora utirati pot edinstvu in pomagati odpravljati, kar ga ovira.

Družba, ki nadomesti kapitalizem, bo morala biti popolna demokracija: demokratično uživanje, demokratično učenje in demokratično razveseljevanje. V taki veliki in dovršeni demokraciji bodo tudi različne oči, različna ušesa in različni okusi, a dokler ne bodo škodljivi splošnosti, bo prostora za vse. Učimo se torej že sedaj, da ne morejo vse cvetlice biti vijolice, vse ptice ne slavci in vsi ljudje ne kubisti ali romantiki. Vendar pa lahko skupaj žive.

Krvava dikťatura na Santo Domingo

Meseca novembra so prihajale v ameriško časopisje nejasne vesti o nekih grozotah na otoku Haiti, ob meji med republikama Santo Domingo in Haiti. Izkazalo se je, da so bili ti isti dogodki stari približno mesec dni in v naši dobi podmorskih kablov, radia, letal i. t. d. se je zdelo to zavlačenje poročil čudno, zlasti ker ni Haiti na drugi strani sveta, ampak le kakšnih 500 milj od Floride, za spoznanje vzhodno od Kube in južno od Bahamskih otokov. Poznavalci razmer v takozvani republici Santo Domingo se pa niso čudili; bolj neverjetno se jim je zdelo, da je mogla sploh kakšna neprijetna vest priti čez mejo ene najbolj tiransko vladanih dežel na svetu.

Otok je razdeljen tako, da pripadata dobri dve vzhodni tretjini republici Santo Domingo s poldrugim milijonom prebivalcev, zapadna slaba tretjina z dva in pol milijona prebivalcev je pa Haiti. V zapadnem delu je zemlja tudi manj plodovita kot na vzhodu, kjer raste kava in sladkorni trst in so precej bogati zakladi rud. Mnogo Haitijcev živi v Santo Domingo, kjer obdelujejo zemljo.

To se je v poročilih navajalo za vzrok "nemirov." Santominški kmetje so se baje ujezili in pobili veliko število — nekateri pravijo več

stotin, nekateri par tisoč — Haitijcev. To bi se zdelo verjetno, če ne bi bil San Domingo to, kar je in če ne bi bil glavar dežele "generalissimo" Rafael Leonidas Trujillo Molina. Pod njegovo vlado se ne more zgoditi nič, kar ni ukazano in nihče razen policije in vojaštva nima orožja. Pogromi so se torej mogli izvršiti le na ukaz vlade, kar ni presenetljivo, ker je vsa Trujillova moč osnovana na umorih in masakrih. Če bi živel v Zedinjenih državah, bi bil "dosmrtni predsednik" že davno dobil naslov Public Enemy No. 1 in bi v najboljšem slučaju bil na Alcatrazu.

Svojo karijero je Trujillo s svojimi brati začel kot član banditske tolpe, znane pod imenom "Pandilla di Pepito." Oba sedaj izgnana življenjepisca Sanchez in Gotay pripovedujeta, da je neštetokrat prišel navskriž z zakoni in trdita, da je leta 1911 na pošti v San Cristobalu ukradel vladni denar ter se moral skrivati v Saint Thomasu, dokler mu ni revolucija proti predsedniku Caceresu omogočila, da se je vrnil. Kmalu nato so pa prijeli njega in brata Anibala, ker sta kradla živino. Leta 1918 je ponaredil ček in bil obsojen na šest mesecev. Ko je bil izpuščen, je vstopil kot tajni agent v nacionalno gardo, katero so bili ustanovili

naši marini, ko so Zedinjene države okupirale republiko. Kljub protekciji nekega ameriškega častnika je bil odpuščen, ker je sprejemal podkupnino od prostitucijskih zavodov, igralnic in podobnih institucij.

Nekaj časa je bil kompanijski čuvaj pri San Andres Sugar Central. Potem je vnovič vstopil v nacionalno gardo kot navaden rekrut. Bil je poslušen in brezobziren pa so ga povišali. To mu je šlo v glavo in zopet je začel slediti svojim brutalnim nagonom. Večkrat je bil obtožen zaradi ropov in napadov na ženske, prej omenjeni ameriški častnik mu je pa vedno pomagal. Enkrat je bil javno degradiran zaradi strahopetnosti. A ko so naposled ameriški marini zapustili Santo Domingo, je bil zopet častnik in je ostal v nacionalni gardi. Tedaj je začel rovariti zoper svoje predpostavljene; enega je obdolžil, da je imel opravke z neko ženo in njen mož ga je zato ubil; drugemu je očital, da je bil zapleten v revolucionarno zaroto in je podprl svoje trditve s ponarejenimi dokumenti. Tako jih je spravljaval s poti, dokler ni postal sam poveljnik nacionalne garde, katero je na to prekrstil v "Narodno armado" in jo popolnoma militariziral.

Leta 1929 je vlada zaprosila Zedinjene države za novo posojilo. Iz Washingtona so poslali komisijo, da pregleda finančno stanje dežele in dožene, ali je posojilo mogoče. Poročilo te komisije, kateri je bil Dawes na čelu, je priporočilo temeljito znižanje izdatkov za vojsko. Več častnikov je moralo takrat pobegniti z otoka, ker niso hoteli pred komisijo zatajiti resnice. Prišlo je med drugim na dan, da je bilo pri vojaških oddelkih vpisanih mnogo mož, katerih sploh ni bilo; plačo zanje je pobiral Trujillo. Navadni vojak ima dobiti 16 dolarjev na mesec; moral je biti vesel, če je dobil polovico, drugo je pobral vrhovni poveljnik. Vojaško perilo je šlo v pralnico neke ženske, ki je bila Trujillova priležnica in cene so bile skrajno navite.

Februarja 1930, ko je Vasquez bil predsednik, se je "armada" uprla. To se pravi: uprl se je Trujillo, ki je imel armado v oblasti. Rafael Estrella Urena je bil postavljen za začasnega predsednika "do rednih volitev." Te volitve so bile tako "redne," da je Trujillo dobil več glasov kot je bilo vpisanih volilcev. Vsa volišča so bila pod "zaščito" bajonetov in

ljudje, ki so pobegnili iz dežele, so dejali, da niso volilci, ampak puške izvolile Trujilla. Urena je postal podpredsednik, a tudi on je moral pobegniti, ker je mislil, da bi predsednik vendar moral nekoliko vpoštevati ustavo in zakone. Prav tako je moral pobegniti neki vrhovni sodnik, ki je označil volitve za goljufive in mnogo drugih svobodomiselnih ljudi. Po ječah je pa polno takih, ki niso mogli zapustiti dežele in niso zagrešili nič drugega, kot da nočejo odobriti Trujillovih zločinov.

Diktatorjeva lakomnost je brezmejna. Glavna smer njegove notranje politike je nabiranje bogastva, v prvi vrsti zase, v drugi za svoje sorodnike. Skoraj vse v Santo Domingo je monopolizirano in na čelu monopolov je on in njegova žlahta. Le od njega morejo klavnice dobivati živino; on kontrolira tobak in svilo, velike dedščine se konfiscirajo in velika podjetja morajo plačevati tribut. Cene življenjskih potrebščin so vsled tega tako visoke, da je stradanje vsakdanja prikazen in državno gospodarstvo je do skrajnosti zavoženo.

Kakor mnogo drugih diktatorjev, je tudi Trujillo nenavadno domišljav in gizdav. Nепrenehoma nosi uniformo, tako preobloženo, da je podoben nekaterim vratarjem pred hoteli ali gledališči, in prenapolnjeno z medaljami. V kongresu izbranih klečeplazcev si je dal odglasovati toliko naslovov, da spominja ta zbirka na nekdanji "veliki titel" cesarja Franca Jožefa. On je "generalissimo" armade, katere je komaj dovolj za kakšno brigado; uradno je "dobrotnik domovine;" povrh tega je "admiral," dasi šteje vsa "mornarica" en že davno zastarel parnik s staro havbico in par strojnimi puškami na krovu. Ampak z vsem tem še ni bil zadovoljen; pridobil si je tudi častni naslov "doktorja univerze" na ta način, da je za stotisoč dolarjev prodal vseučilišču neko posest, katero je bil sam kupil za deset tisoč dolarjev. Časopisi pa so morali priobčiti govor poljedelskega ministra Cezarja Tolentina, v katerem je povzdigoval v nebesa Trujillov "čut za javno blaginjo," izkazano baje s tem, da si ni pridržal tako dragocenega posestva.

Njegov nezakonski sin je sedaj devet let star, pa je polkovnik in prejema plačo za ta čin.

Glavno mesto republike se je imenovalo Santo Domingo, pa je sedaj prekrščeno v Ciu-

dad Trujillo. Glavni trg v mestu je bil Columbus Plaza, kjer je baje Columbus pokopan; sedaj se ta trg po kongresnem sklepu imenuje "Ramfis" po sinčku polkovniku, kateremu je isti kongres priznal tudi naslov "presvetli otrok."

Kljub vsemu zunanjemu pompu in preveznetnemu nastopu je pa Trujillo poln strahu kakor večina diktatorjev. Če koga sprejme, ima vedno štiri može blizu sebe, ki drže ves čas strojne puške namerjene na obiskovalca. In kadar se ta poslovi, mora oditi ritenski.

Pred nekaj leti je v Zedinjenih državah umrlo neko dekle in njeno truplo so poslali v Santo Domingo, da bo pokopano v družinski grobnici. Razširile so se govorice, da so v krsti skriti revolucijski načrti in v carinskem uradu so odprli krsto in razsekali truplo na drobne kose, da bi našli načrte, katerih ni bilo.

Pred svetovno vojno je izzval Viljem II. smeh po vsem svetu s svojim "Ich und Gott!" Pri volitvah, ki so spravile diktatorja na vrh, so imeli znake za gumbnice z napisom "Bog in Trujillo." Od tistega časa se po časopisih neprenehoma ponavlja fraza "Trujillo in Bog" in list, ki ne bi neprenehoma pel diktatorjeve slave na vse mogoče načine, bi kmalu umrl in njegov izdajatelj in uredniki z njim. Ljudje v izgnanstvu, katerih je nekoliko tisoč, trdijo, da štejejo Trujillove žrtve na tisoče, in med temi so najboljši dominikanski umovi. Po fašističnem vzoru ima tiran bando pod imenom "La 42", ki strahuje prebivalstvo s pretepanjem, požiganjem in umori. Med žrtvami teh banditov je najbolj znan pesnik Virgilio Martinez, ki je bil znan povsod, kjer razumejo španščino, in njegova žena. V pokrajinah Moca in Puerta Plata je bilo pred par leti ubitih okrog sto kmetov, ker so se branili, ko so jim velike sladkorne družbe začele krasti zemljo. In poznavalci razmer trdijo, da je več kot tisoč političnih jetnikov bilo strahovito mučenih in umorjenih ali pa ob živem telesu sežganih.

Zadnji masaker Haitijcev se da razlagati na ta način, da postaja nezadovoljnost v deželi bolj občutna in da skuša Trujillo po zgledu vseh diktatorjev odvrniti pozornost od znotraj na zunaj. Haiti nima velike armade in izzivati takega soseda ni nevarno. In če se ustvari

položaj, da se zdi vojna verjetna, postane zanimanje za zunanje razmere lahko večje od onega za domače.

Vrhu tega se Trujillo opira na prijateljstvo s Hitlerjevo Nemčijo in tukaj roko roko umiva. Med obema diktatorjema je bila sklenjena pogodba, po kateri se štirideset tisoč Nemcev, seveda nacijev, naseli v Domingu, ob haitski meji. Malemu diktatorju je vsaka pomoč velikega dobro došla. Hitler pa, kateremu raste greben od dne do dne in z njim cesarski upi, je pa vesel, če more postaviti nogo tudi na to stran morja, celo tako blizu panamskemu prekopu, ki utegne postati silno važen v slučaju svetovne vojne, o kateri Hitler niti trenotek ne dvomi. Zakaj tudi on je v takem položaju, da ne more zboljšati domačih razmer in ne more dolgo ohraniti svoje moči brez zunanjega konflikta.

Fašistična mreža se prede po vse svetu.

* * *

Ko je bil ta članek že postavljen, je izšla zadnja številka revije Colliers, v kateri poroča Quentin Reynolds, kaj je našel na otoku, ko je poletel tja, da poizve, kaj se je zgodilo.

Reynolds razlaga, kaj so Haitičani delali v Santo Domingo. Leta 1918 so bile cene sladkorja visoke; domačini ne sekajo radi sladkornega trsa, ker je delo zelo težko, plača je pa komaj 20 centov na dan. V Haitiju pa ne raste mnogo sladkorja in ljudje so šli čez mejo, kjer so bili dobro došli. Drugi so hodili na Kubo za enakim delom. Žetev navadno traja štiri mesece in ko je bila končana, so večinoma ostali v deželi in se tam naselili. Njih število je naraslo na 200.000. Pozneje so začele cene sladkorja padati in so prišle na štiri cente za funt, pa se ni zdelo lastnikom več vredno, hite ti z žetvijo. Roke Haitičanov so postale nepotrebne. Toda večinoma so se vdomačili, mnogo jih je imelo otroke in vnuke in smatrali so jih skoraj za domačine.

Prvega oktobra je bilo njih tri sto ubitih v Baniku. Drugega je bil v Dajabonu, prav ob meji ples in Trujillo se ga je udeležil ter imel tudi govor.

"Kaj je govoril?" je vpraševal Reynolds. Petdeset ljudi mu je dalo enak odgovor, ki ga pa vendar ni vpošteval, ker ti ljudje niso bili navzoči na veselici in so vedeli le, kar so slišali od drugih. Pozneje je pa govoril s

škofom Jean-Marie Jan, ki je bil rojen v Franciji, vzgojen v Parizu, je dosegel doktorat teologije in filozofije, je postal član častne legije in uživa na otoku splošen ugled. Ta mož je pravil Reynoldsu:

"Vem, da je predsednik Trujillo govoril tisto noč. Predsednik je dejal: '... Izvedel sem, da kradejo Haitičani hrano in živino od naših kmetov. Vem, da bi bili naši ljudje srečnejši, če bi se jih iznebili.' Nato je predsednik pomolčal. Potem je zateptal in dvignil roko ter dejal počasi, z naglasom: 'Jaz uredim to. Včeraj je bilo tri sto Haitičanov ubitih v Baniki. To se mora nadaljevati.'"

Reynolds pravi dalje: Pogledal sem škofa in v mojih očeh je čital nevero.

"Kar sem vam dejal, je resnica. Jaz nisem slišal govora, vem pa, da je izgovoril te besede. Ne morem vam razodeti svojih virov, toda preiskaval sem in ponovno preiskaval in vem, da je resnično."

Vprašal sem: "Ali mislite, da je bil predsednik Trujillo posredno ali neposredno odgovoren za klanje?"

Mirno je škof odgovoril: "V dominikanski republiki se nič ne zgodi brez Trujillovega soglašanja. Vem, da so največ umorov izvršili dominikanski vojaki. Vem tudi, da noben vojak ne bi storil tega brez ukaza..."

Po njegovem nasvetu je Reynolds obiskal bolnišnice in se sam prepričal o strašnih ranah. Zdravniki so mu šli na roko. Govoril je z nešteti begunci in izvedel, da se klanje ni vršilo le ob meji, ampak v kakšnih petdeset mestih, sto milj od meje, n. pr. v Moki. Mnogo beguncev je bilo ranjenih; vojaki so jih smatrali za mrtve in pustili ležati. Vsa pričanja, ki jih pripoveduje, potrjujejo nečloveške strahote. Zdi se, da je bilo pobitih najmanj pet tisoč ljudi, moških, žensk in otrok — prava bartolomejska noč...

V Haitiju se čudijo ljudje, častniki in vojaki, zakaj jih predsednik ne pošlje v boj čez mejo. Reynolds je govoril s predsednikom Vincentom.

"Kaj moremo storiti?" je dejal ta. "Naša armada je komaj zadostna za policijske naloge. Prebivalstva imamo tri milijone, vojska pa šteje 2.500. Naši sosede imajo najmanj 5000 mož, topove in letala. Bilo bi blazno iti v boj. Vedno smo mislili, da so Dominikanci

naši najboljši prijatelji. Naprosili smo Kubo, Zedinjene države in Mehiko za posredovanje. Nikdar ne bomo vedeli, koliko je bilo ubitih. Po mojem računu jih je bilo čez osem tisoč. In za enkrat ne moremo storiti ničesar."

Pozneje je govoril s Trujillom.

"Haiti misli, da je dominikanska vojska odgovorna za umore na severu," je dejal Reynolds.

Trujillo je smehljalje odgovoril:

"Vsa zadeva se je strašno pretirala. Nekaj Haitičanov je prišlo čez mejo, najbrže da bi kradli živino ali koze. Dominikanski farmarji so se bojevali z njimi. Mnogo je bilo ubitih na obeh straneh. Slučaj je obžalovanja vreden in nikomur ni bolj hudo kot meni. Ampak za mednarodni nastop ni razloga. Tat pride v mojo hišo in jaz ravnam z njim po svoji postavi..."

Govorila sta in govorila, Trujillo je zmanjševal zadevo in njen pomen...

"Verjel bi mu bil — pravi Reynolds — vsakdo bi mu bil verjel, če ne bi bil gledal v izmučene oči mater, katerim so bile vpricho njih poklane družine. Verjel bi mu bil, če ne bi bil videl škofa, držečega svoj križ, ko je dejal: V dominikanski republiki se nič ne zgodi brez znanja in dovoljenja predsednika Trujilla." Verjel bi mu bil, če se ne bi bil dotaknil osem palcev dolgih ran od mašete na glavi devetletnega dečka. Verjel bi mu bil, če ne bi bil slišal povesti stoterih nesrečnih ljudi in čital povesti, ki jih je sporočilo na tisoče drugih. Morda bi mu bil verjel, če ne bi bil videl srepega pogleda v očeh predsednika Stenija Vincenta in slišal njegovih obnemoglih besed: "Kaj moremo storiti? Mi nismo bojevit narod."

Reka Masaker. Meja med republikama Haiti in Santo Domingo je reka, ki se je nekaj imenovala Guto-pana. Leta 1728 so španski vojaki zalotili trideset morskih roparjev, ki so jo z bogatim plenom hoteli prebresti. Vnel se je boj in vseh trideset piratov je poginilo. Od tedaj imenujejo reko Masaker. Trujillo je dejansko potrdil to ime.

Sila domišljije. Neki živčni zdravnik na Angleškem je naredil zanimiv poizkus s tremi možmi. Poprečno je vsak izmed njih lahko dvignil 101 funt. Nato jih je hipnotiziral in jim sugeriral, da so slabi in njih moč ničevna. Nihče ni mogel dvigniti več kot 29 funtov. Pozneje jim je zopet v hipnozi sugeriral, da so nenavadno močni in tedaj bila poprečna teža, ki so jo dvignili, 142 funtov.

Plača za dobroto

ETBIN KRISTAN

Mračilo se je in Franka je začelo skrbeti.

O ne! Mislite, da se je bal teme? Kaj še! Če bi bili začeli temu fantu govoriti o kakršnem koli strahu, bi vas bil debelo pogledal. Frank enostavno ni vedel, kaj je strah. Ob dogodkih, ob katerih so se drugi ljudje ustrašili, se je on začudil. Ni si domišljjal, da je hraber. Sploh si ni nič domišljjal. Zdi se, da je le ostal otrok, kar se tiče strahu. V vseh drugih ozirih je bil tak, kakor se je strinjalo z njegovimi leti. Ampak sedaj se je mračilo, do farme je bilo sedem milj, konja sta bila bolj vajena poljskega dela kot vozarenja in bosta zaradi tega počasna, doma pa čaka mati, čaka na branjarije, ki jih je nakupil v mestu in čaka z večerjo. Nobeni kuharici ni ljubo, če se mora gotova jed sušiti na ognjišču, namesto da bi prišla na mizo sveža in tečna kot jo je njena umetnost naredila. Seveda bo sedaj izpraševanja: kod si hodil, kaj si delal, ali se ti je kaj zgodilo? — To ne bi bilo nič, zakaj zamudil se res ni po svoji krivdi in prav lahko bi razložil vse, kar ga je zadržalo po prodajalnah, na pošti, na postaji, povsod, kjer ima človek opravke, kadar pride s kmetije v mesto in tudi sestra ne bi bila mogla hiteti bolj kot je hitela. Ampak Frank ni ljubil razlag in pravzaprav mu je šlo le za to, da je materi neprijetno in da je v skrbeh. Menda so vse matere take, bogvedi zakaj. Z osemindvajsetimi leti zna pač paziti nase, toda kaj pomaga, če mati ne razume tega in neprenehoma ugiba, kaj bi ga hudega moglo doleteti, njega in sestro, najbrže sestro še bolj kot njega.

Oddahnil si je, ko je bilo naposled vse opravljeno in je začel priganjati, prav brez potrebe, zakaj Tončki se ni nič manj mudilo kot njemu. Rekla pa ni nič, ker je vedela, da na ta način le preganja svoje neprijetne misli in si krajša čas.

Konja sta potegnili in dokler so bili v ne preveč, pa vendar nekoliko razsvetljenem mestu, sta še precej hitro vlekla. Ko pa so prišli na veliko cesto, je bilo kakor da se jima nikamor ne mudi. Res, da je šlo proti domu in včasih sta se najbrže zavedla tega pa sta nekoli-

ko potegnili. Ampak lačna nista bila, netlakovana cesta je bila na nekaterih mestih podobna vaškemu kolovozu, na drugih pa so jo pokrivala široke luže in konjska pamet jima je pravila, da se ne bo nič laže vleklo, če bosta dirjala, pa sta korakala flegmatično kakor sta bila vajena, kadar sta bila vprežena v plug ali sta vozila seno. Vse Frankovo pri-govarjanje ni zaleglo nič drugega kot to, da je vendar nekako potekal čas.

Tudi oče bo godrnjal, seveda. To nič ne de. Taka je njegova navada. Menda bi s tem rad pokazal, da je gospodar, čemur itak nihče ne oporeka. Ampak kdo bi se razburjal zaradi tega? Če bi bil sam šel v mesto, bi bil pozabil na polovico materinih naročil in bi se bil kljub temu še bolj zamudil. Človek se z njim tudi lahko skrega, z materjo se pa ne more. Niti razlagati se ji ne more, da je morala Tončka iskati blago v štirih prodajalnah, preden je našla, kar je mati hotela, da so žago popravljali tri ure, ker so imeli preveč drugega dela, da na postaji niso mogli najti pošiljatve iz Chicaga pa jo je bilo treba iskati v ladijskem skladišču. . . Ne more se ji praviti tega, ker bi bilo kakor očitanje, da nima prav, če skrbi. Očetu pa se vse to lahko pove, če začne sitnari; še dobro bo, če se res vname, zakaj mati bo tedaj vendar slišala, kar bi se sicer moralo zamolčati in se bo nemara potolažila, tudi če ne bo priznala.

Tončka ni mnogo govorila. Bilo ji je prav, da se je Franku razvezal jezik in so se polagoma palci izpreminjali v sežnje in sežnji počasi, počasi v milje.

Voz se je izkobacal iz največje luže, kjer so prelagali cesto in prišli so na okrajno pot, ki je držala mimo farme. Vendar se približujejo domu. Tudi konjema je zadišalo, ali pa jima je gramozna pot bolj ugajala od blatne in potegnili sta z večjo vnemo. Franku se je vrnila dobra volja in dajal je živalima vse dobre besede, ki so mu prihajale na jezik. Naenkrat pa je zaklel na ves glas in pritegnil uzde kakor besen. Vranec je bil poskočil in belec je bil pripravljen zdirjati.

"Zlodej neumni, ali vidiš strahove? . . . No, no, no," je začel tolažiti; "nikar se ne tresi, saj ni lune, da bi te trkala." Izročil je vajeti sestri, ki je tudi znala ravnati s konji, skočil z voza in šel pogledat, kaj je. Pogladi je vranca, ki se je, ko je občutil njegovo roko, polagoma pomiril. Nevarnost, da bi se splasila, je minila in hotel se je vrniti na voz. Tedaj je v bližini nekaj zaječalo. Hitro je prijel konja, da ne bi zopet zdiviljal.

"Kakšen vrag pa zavija tukaj?" je vzkliknil; "ali je človek ali pes?"

"Drži konja, jaz pogledam," je dejala Tončka in skočila z voza. Komaj je imela cesto pod nogama, je že uganila, odkod prihaja glas. Pogledala je v jarek.

"Jeršetov Lojze je," je dejala, "pijan kot klada."

"Kako pa veš, da je pijan? Ti imaš vsakega za pijanca. Mogoče, da je bolan."

"Lojze, pa bolan v jarku! Kakor da ga ne poznaš! Nažehental se ga je pa se je zvrnil v jamo, pa še ne v tisto, v kateri se spreobrne."

"Naj bo že bolan ali pa pijan, tukaj ga ne moreva pustiti."

"Čisto prav bi mu bilo, če bi ga pustila. Zrak bi ga že iztreznil. Ali nisva že dovolj pozna?"

"Saj ni daleč do njegovega doma. Kaj bi rekla, če bi se meni zgodilo kaj takega, pa bi me pustili prezebati, če bi mi mogli pomagati?" je odvrnil Frank, ki je bil v srcu tako mehak kakor je bil z jezikom robot.

Tončka se je v mislih strinjala z njim, ampak priznati ni hotela tega in je nadaljevala, da bi bilo tudi njemu prav, če bi se tako nažlampal, da bi se valjal v jarku. Vendar pa mu je pomagala spraviti Lojzeta na voz in odpeljala sta se proti Jeršetovi farmi.

Res da ni bilo daleč, ampak nenadoma sta se spomnila, da se jima mudi domov in da sta zapravila precej dragocenega časa. Ko se je voz ustavil pred hišo, je torej Frank zvrnil Lojzeta čez ramo, ga odnesel, odprl vrata, ga položil na tla in se obrnil, da bi pohitel na voz. Tedaj pa ga je udaril hreščec glas kakor z bičem.

"A ti si to, hudič, ki zapeljuješ mojega ubogega fanta! Falot nesramni, opiješ reveža, ki ne ve, kaj je jeruš pa mi ga privlečeš bolnega in nezavestnega. . ."

Frank je obstrmel. Kako more ženska neumna. . . Namesto da bi bila vesela, da ga ni pustil. . .

Ampak iz vseh teh misli se ni izlegla ne ena beseda. V glavi mu je šlo, kakor da je tiktala ura v možganih, v ušesih mu je šumelo, oči so strmele in čudil se je, čudil, čudil, medtem ko so se Lojzetovi materi sipale besede iz ust kakor grah iz vreče, očitajoče, preklinjajoče in grozeče.

Naenkrat pa jih je presekal glas kakor zapoved vojskovodje.

"Jezik za zobe, norica nora! Tvoj ubogi fant, tvoj revež, ki ne pozna jeruša, pa se menda od vode ali mleka valja v blatu ob cesti! Poberi ga, Frank, pa ga odpeljiva, kjer sva ga našla."

Tedaj je Jeršetovka ostrmela. Še nikdar ni videla Tončke take in zaslutila je, da z vso ostrino svojega jezika ne zmaga v tem dvo-boju. Njeno robantanje se je izpremenilo v nesmiselno jecljanje. Tončka jo je premerila in namignila Franku.

"Pusti pijanca; kaj bi se ukvarjala. Mati čaka."

Zaloputnila je vrata, da se je hiša stresla.

*

Nekaj dobrega je to ponesrečeno samaritanstvo vendar prineslo. Ko je mati vprašala, kje sta bila tako dolgo, je Tončka povedala, česar Frank ni znal povedati. In edino težavo je imela z očetom, ki je hotel kar brez odlašanja k Jeršetovim, da jim pove, kako se govori z njegovimi otroci. To pa je Frank rešil z vzklikom:

"Ma, jaz sem lačen in Tončka tudi ni nič jedla."

Mati je pohitela v kuhinjo.

Francovi ponosni načrti so za enkrat splavali po vodi. Zavzetje Teruela, ki je sedaj dokončano in dopolnjeno z zavzetjem strateško važnega hriba La Muella, je pokazalo, da je reorganizacija lojalistične armade uspela in da ima vlada sedaj na razpolago silo, ki je sposobna tudi za ofenzivno akcijo. Vsa poročila opazovalcev potrjujejo, da je bil to največji boj v vsej civilni vojni in da so se lojalistične čete v najtežavnejših zimskih razmerah izvrstno obnesle. Prav tako priznavajo vsi, da so lojalisti kljub hudim izzivanjem ravnali ne le s civilnim prebivalstvom, ampak tudi z vojnimi ujetniki skrajno plemenito. Škof Anselmo Fonseca je izdal izjavo, v kateri priznava, da ravnajo z njim lepo. — Če se ne bo Mussoliniju dovolilo, da zalaga generalškega komedijanta še nadalje z vojnimi potrebščinami, bo Franco kmalu moral gledati, kje je izven Španije kakšen prostor zanj. Mavri ga tedaj najbrže tudi ne bodo hoteli sprejeti.

Fašist Carol

Fašistična kuga se širi, kakor je bilo pričakovati vpricho skoraj neverjetne slabosti zapadnih, v prvi vrsti angleških državnikov, ki ne bi mogli ravnati drugače kot ravnajo, če bi bili naravnost v zvezi s Hitlerjem. Tudi človek, ki se zadovoljuje z meščansko obliko demokracije, ki je še daleč od popolne demokracije, se mora čuditi kratkovidnosti voditeljev največjega imperija na svetu, udarjenih s slepoto, da ne vidijo, kaj se godi in pripravlja, prežetih s strahom, da se ne upajo stisniti pesti, kjer bi bilo najbolj potrebno, tako majhnih v duhu, da ne spoznajo, kar je velikega na svetu, želečih zaveznikov, a pehajočih jih bolj in bolj od sebe.

Angleška politika je v veliki meri odgovorna za francosko, ki je v svoji diplomaciji tudi nezadovoljiva, pa se ji mora vsaj priznati, da so ji roke zvezane, če se ne more zanašati na podporo Anglije, ampak se mora celo bati, da bi v resnem slučaju imela sovražnico za hrbtom. Zaradi tega strahu je postala tudi njena zunanja politika slabotna in posledice se kažejo povsod.

Dolgo so smatrali, zlasti v Angliji, fašizem za notranjo zadevo dežel, v katerih se je pojavljal. To je bila kratkovidnost prve vrste, zakaj fašizem je sistem, ki se ne more ohraniti le z domačim nasilstvom, ampak mora segati okrog, da si poišče opore po svetu. Posegati mora v notranje razmere drugih dežel in nagajati vsaki demokraciji, z namenom, da jo oslabi. Po dnevnikih listih čitamo o gorostasnih načrtih Italije v Sredozemskem morju, v Afriki in v Aziji, in o fašističnem rovarjenju v južni Ameriki. To ni le izliv Mussolinijeve megalomanije, ampak neizogibna posledica fašizma, ki mora v svojem lastnem interesu ustvarjati negotovost po vsem svetu, ker more le v kalnem ribariti.

Zapadne demokracije so vse to gledale, pa se zdi, da niso videle. In tisti, ki so se zanašali nanje, so polagoma gubili vero in zaupanje. Videli so, da je fašizmu dovoljeno vse. Mussolini je smel napasti Etiopijo in kar se je storilo zoper ta rop, je bilo tako nezadostno, da se je neuspeh lahko predvideval. Mimogrede seveda tudi na svojo A-

meriko in njeno "izolacijo" ne smemo pozabiti, kajti naše olje je Mussoliniju bolj pomagalo kot mu je evropski bojkot škodoval. Hitler je smel poteptati eno pogodbo za drugo, ne da bi mu bil kdo stopil na prste. Tako je Anglija podpirala "prestiz" fašizma, dovolila, da se je razvijal, dokler ni postal nevaren ne le Italijanom in Nemcem, ampak vsej demokraciji in dokler ni kolektivna varnost postala le fraza brez vsebine.

Mala antanta je bila v svojih začetkih precej čedna organizacija. Masarykov vpliv je bil tako velik, da je brzdal celo romunsko sebičnost, in Beneš je bil izredno spreten pomočnik. Med Francijo in malo antanto je bilo zaupanje in odnošaji so bili najboljši. Ampak fašizem je rastel, postajal drznejši in začel groziti na vse strani. Prva leta ni Mussolini imel govora, ne da bi bil Italijanom dopovedoval, da je Dalmacija italijanska, da ima Italija opravičene interese na Balkanu in namigoval, da se bodo ti interesi morali udeleževati. Pozneje je Hitler, kateremu se je Anglija začela lizati kakor zaljubljen pobalin, naznanil svetu, da ima Nemčija ambicije; diše ji ne le kolonije, od katerih ni nikdar imela gospodarskega dobička, pa jih vendar zahteva baje iz gospodarskih razlogov, ampak "uveljaviti" se hoče tudi v centralni in vzhodni Evropi. Viljemove sanje obnovljene v Hitlerju! Povečana Nemčija! — Nemci arijski kulturonosci!

In vse male države so na poti te ekspanzije, vse so v nevarnosti, če se nacijska požrešnost ne ustavi.

Kdo jo ustavi?

Simpatije ljudstva v vseh teh deželah so na strani Francije, ampak njih državniki ne čutijo z ljudskim srcem in ne mislijo z ljudsko glavo. In malo je med njimi velikih. Večinoma jih je strah. Kdo nam pomaga, če pride vojaška poplava iz Nemčije in iz Italije, če vstane Madžarska in morda pritisne Bolgarska in se morda vrnejo vedno sveta lačni Habsburžani na Dunaj? Nihče ni pomagal Abesiniji, nihče španski ljudski vladi, nihče ne pomaga Kitajski. Kdo bo pomagal nam?

Ta strah leze v kosti in vpoštevati se

mora, če se hoče razumeti nesrečna politika v teh deželah.

Sedaj je Romunija na vrsti. Carol ni bil nikdar duševen velikan, ampak njegovo stremljenje je bilo vedno veliko. Uspel je, ko si je prilastil prestol in sedaj verjame, da mora biti sreča vedno na njegovi strani. Njegova ljubezen do demokracije ni bila nikdar velika, vendar pa se ne more trditi, da je bil vedno fašist. Ko je "železna garda" postala predrzna, je dovolil, da ji je liberalna vlada krepko stopila na prste. Zadnje volitve so vse to izpremenile in Carolov pravi značaj se je pokazal.

Liberalna stranka je pri teh volitvah dobila 38 in pol odstotkov vseh glasov, kmečka stranka pa 19 in pol. Za železno gardo je bilo oddanih približno 16, za antisemitsko "krščansko" fronto pa 9 odstotkov glasov. In Carol je poklical Gogo, vodjo te fronte, z najmanjšim številom glasov, da sestavi novo vlado.

Antisemitizem ni nič novega v tej deželi, kjer je še vedno precej fevdalizma, kjer je mladi kapitalizem grabežljiv, kjer je vsled tega revščina velika in prihaja agrarnim in industrijalnim izkoriščevalcem zelo prav, če

se vsa odgovornost zvali na Žide. Ali kljub temu, da so bili včasih krvavi pogromi, ne sega antisemitizem globoko v dušo ljudstva, antisemitične stranke niso nikdar mogle dobiti dovolj glasov.

Sedaj jim je Carol dal priliko.

Hitler se veseli kakor se je veselil, ko je Brazilija zajadrala v fašizem. In razumljivo je. Fašizem si pridobiva nove postojanke in demokracija se slabi. Vsaj začasno. Zakaj fašizem je v vladah, ne pa v ljudstvu. Le da bo ljudstvo moralo plačati strahovito ceno, preden se otrese te more, tem večjo in strahovitejšo, čim bolj se bo pošasti dovolilo, da si utrdi tla.

Za Romunijo je še vedno vprašanje, kako se bo nadaljevalo, kar je Carol načel. Očividno Goga parlamentarno ne more doseči uspeha, zakaj tudi s pomočjo železne garde ni dovolj močan, da bi ustavno vladal. Ampak zdi se, da se Carol ne briga več za ustavo in Hitler lahko dobi posnemovalca v Bukarešti.

Medtem je Francija pokazala, da razume resnost izpremenjenega položaja in je prepovedala izvoz orožja v Romunijo. Ali se bo Anglija kaj naučila?

Slabo se jim ne godi

Pred kratkim je izšla knjiga "America's 60 Families," katero je spisal Ferdinand Lundberg. V nekaterih revijah se že oglašajo kritiki z ljubeznjivim trditvami, da se pisatelj moti, da je bogastvo dežele razdeljeno vse drugače kot se njemu zdi, da se veliki kapitali rabijo v prid ljudstva, da bi seveda vsakdo rad imel več kot ima, pa da je enakost nemogoča, in v tem smislu naprej. Mogotcem seveda nikdar ni manjkalo zagovornikov. Stati na njihovi strani se izplača bolje kot bojevati se z njihovo močjo. In ljudi, ki delajo rajši to, kar se bolje izplača in vrhu tega daje večji ugled kot boj v vrstah zaničevanih, je še precejšnje število.

Kljub tem kritikam ima knjiga veliko vrednost in je zelo zanimiva za vsakogar, ki se zanima za sestavo naše družbe. Lundbergovih 60 družin obsega tiste ljudi, ki imajo največ bogastva v Zedinjenih državah, v katerih živi

130 milijonov ljudi. Zbran je bogat material, o katerem se mora reči, če nič drugega ne, da je zelo poučen. In kdor sodi s svojo glavo, se bo moral strinjati z večino njegovih zaključkov, četudi se v mnogih primerih zde neprijetni. Je že tako, da je na tem svetu mnogo neprijetnih reči, ki jih blage in lepe fraze ne izpremene v prijetne.

Pisec pravi, da so Zedinjene države lastni na 60 družin, ki v njih gospodujejo in jih podpira ne več kot devetdeset družin z nekaj manjšim bogatstvom. Te gospodujoče sile našteva v dveh poredjih; v prvi so družinske in trgovske skupine in tu so na čelu Rockefellerji z dvema milijardama in petsto milijoni, katerim sledi Du Pont, Ford in Mellon, vsaka družino z eno milijardo; v drugi posameznikov je na čelu Thomas F. Ryan s 108 milijoni in sledi mu H. Foster s 106 milijoni. Ryan je med tem umrl,

zapustil je pa milijone družini. Najnižji v prvi skupini so De Foresti z 41 milijoni, v drugi pa S. S. Kresge in Julius Rosenwald, vsak s 30 milijoni. (Tudi Rosenwald je umrl in zapustil milijone družini.)

Te številke imajo za podlago dohodninski davek iz leta 1924 in pisec misli, da bi jih bilo treba pomnožiti za 25 odstotkov, da se dobi sedanje stanje.

Zdi se, da se s temi svoticami res da živeti, celo ob sedanjih precej napetih cenah. Ampak ne le živeti. V knjigi je na primer sledeči odstavek:

Te družine so živo središče moderne industrijalne oligarhije, ki diskretno funkcionira pod po zakonu demokratsko obliko vlade, za katero pa je izza civilne vojne stopnjema dobila obliko vlada, ki je v svojih potezah absolutistična in plutokratska. To je resnična vlada Zedinjenih držav, neformalna, nevidna, zasenčena. To je vlada denarja v dolarski demokraciji.

V teku mnogih desetletij so se bogate ameriške družine stalno in zelo izdatno okrepčavale s porokami svojih članov. Združena bogastva so se podedovala otrokom, ki so se zopet spajali z lastniki drugih velikih bogastev. Če pojde tako dalje, bodo v eni ali dveh generacijah vsi veliki ameriški bogataši krvni sorodniki, prvi, drugi, tretji bratrance in sestrične . . .

Zanimivo je poglavje, v katerem pisatelj opazuje, kako veliki bogataši upravljajo denar. Za podlago jemlje razmere iz leta 1929, ko je bila prosperiteta še sijajna. Tega leta je imelo 513 oseb eno milijardo, 212 milijonov in 99 tisoč dolarjev dohodkov; več kot dva milijona farmarjev je pa dobilo eno milijardo, 191 milijonov za svoje pridelke. Onih 513 plutokratov bi bilo torej lahko pokupilo vse žito in ves bombaž v deželi in bi jim bilo še dovolj ostalo za luksurijozno življenje.

Meseca septembra 1931 so priredili prijetelji, ki se zanimajo za konjske dirke, J. E. Widenerju banket v hotelu Biltmore v New Yorku. Velika dvorana je bila izpremenjena v dirkališče, podobno Belmont Parku. Widener je solastnik tega parka. Ko so gostje sedeli pri mizah, so se pred njimi producirali izbrani konji policije, artiljerije in kavalerije ter nekaterih privatnih posestnikov. Na ulici so na vogalih nezaposleni prodajali jabolka . . .

Banketi za pse so še vedno na dnevnem

redu in nekateri bogataši so uredili draga pasja pokopališča z odličnimi kipi in mavzoleji.

Meseca januarja 1931 sta Edward L. Doherty in njegova žena priredila "partijo" za Helen Lee Eames Doherty, hčerko žene iz prejšnjega zakona, da jo 'predstavita družbi.' Slavnost je bila v hotelu Mayflower v Washingtonu in za goste iz New Yorka je bil najet poseben vlak. V hotelu je bilo najetih več nadstropij. Časopisi so računali, da je priredba veljala 250,000 dolarjev. Z ozirom na silno pomanjkanje dela je drugi dan senator Norris v senatu vzkliknil: "Ne vem, kako so imeli srce, da so mogli storiti to."

Ko se je Mrs. Marjorie Post Close Hutton poročila z Jos. E. Daviesem, korporacijskim odvetnikom v Washingtonu in poznejšim poslanikom v sovjetski Rusiji, je bilo njeno veliko stanovanje vse pokrito s 5000 krizantemami, ki so veljale 6000 dolarjev. Bile so pa blede rožnato pobarvane—za 2000 dolarjev—da so se vjemale s 300 funtov težko poročno torto, katero je nosilo petindvajset služabnikov in trije pomočniki so z njo postregli petdesetim gostom.

Zdi se, da imajo v teh krogih mnogo smisla za kopalne sobe. To bi bilo lepo in marsikateri delavec, ki mora živeti na vzhodni strani v New Yorku, na Halstedski ulici v Chicagu in v podobnih zastarelih in zasmrajenih krajih, bi bil vesel, če bi mogel imeti pošteno kad zase in za svojo družino. Ampak videti je, da niso kopalne sobe le za kopanje. Zakaj bi na primer, kakor posnema pisec po reviji Fortune, družina Ralpa Pulitzerja morala imeti kopalno (eno izmed mnogih) opremljeno tako, da misli človek, da je prišel v džunglo? Stene so dekorirane z opicami, ki so zibljejo v palmah, z gizdavi mi flamingi in zijajočimi krokodili—vse slikano na pozlačenem platnu.

W. C. Grunow, ki ima tovarno za radio, se postavlja s kadjo, ki je izdelana iz enega samega kosa mehikanskega mramorja in je veljala 12 tisoč dolarjev, cevi in pipe so pa iz 24 karatnega zlata.

Ne vemo, ali se človek bolje očisti ali osveži v taki kopelji, ali pa je v tem kakšna druga nam nerazumljiva skrivnost.

Na svojih posestih imajo pač vsi bogataši tudi plavališča. Ampak nihče se menda ne more postaviti s takim, kakršno je uredil pokojni Henry H. Rogers v Southamptonu. Na-

črt zanj je naredil arhitekt John Russell Pope v pompejskem slogu in cena je bila 250 tisoč dolarjev. Gospa Dodge Sloane ima pa na svoji posesti na Long Islandu posebno stekleno poslopje, ki se lahko poljubno odpira elementom in obsega bogato urejeno plavalnico, igrišče za tenis in sobe za biljard in karte.

Zadnje čase je postalo moderno govoriti o štirih posestih in mnogih stanovanjih Williama Randolpha Hearsta, kot da predstavlja jo vrhunec moderne ekstravagance; ampak Hearst le oponaša druge in je pri tem zelo kričav.

Pred par desetletji je G. Vanderbiltova graščina Biltmore v severni Karolini veljala 6 milijonov dolarjev in če bi danes hoteli zgraditi enako, bi najbrže veljala trikrat toliko. Velika je dovolj, da bi vanjo postavili vse Hearstove graščine v Kaliforniji in še bi ostalo dovolj prostora za lovski ples. Vsa Vanderbiltova poslopja, namenjena stanovanju, so veljala menda najmanjše 125 milijonov.

Du Pontovo pleme, ki ima toliko članov, ima menda več osebnih posesti od vsake ameriške družine, dasi Vanderbiltovi ne zaostajajo daleč in jim Rockefellerjevi bržčas slede. Du Pontovi imajo več jaht, orgel, plavalšč, vojvodskih posesti in več kopalnic kot katera koli družina na svetu. Več služabnikov imajo kot angleška kraljevska družina, ne izključivši kraljevske telesne straže.

Delaware je privatno leno Du Pontovih. Blizu Wilmingtona sta natančno dva ducata Du Pontovih posesti. Tu je Winterthur, kjer živi Henry J. du Pont v 150 sobah; cena je najmanjše deset milijonov. Potem je Longwood, kjer ima Pierre du Pont šest akrov tropskih vrtov pod steklom; v graščini je blizu dve sto sob. Ponos te stavbe so orgle z 10 tisoč cevmi, dovolj močne, da bi glas napolnil tri katedrale. Iz te dvorane se pride v notranje vrtove, kamor so včasih obiskovalci pripuščeni za malo vstopnino, ki je namenjena dobroti in pomaga znižavati Du Pontove davke. Vsa longwoodska posest je vredna 15 milijonov. Zmerno računano so vse rezidence Du Pontovih veljale 150 milijonov dolarjev.

Dasi se bogatim družinam ne more očitati, da bi imele preveč smisla za glasbo, tekmujejo v nakupovanju dragocenih orgel, s katerimi napravijo dober vtis na sorodnike z dežele, na

služabnike in na kupčijske znance. Z denarjem, ki se izdaja za take orgle, bi se lahko vzdrževal glasben kvartet; ampak kakšen vtis bi se napravil s štirimi muzikanti?

Najdražje privatne orgle so prej omenjene Du Pontove v Longwoodu. Charles M. Schwab ima v svojem gradu na Riverside Drive v New Yorku ene, ki bi danes veljale dvesto tisoč dolarjev. . .

Avtomobilov ima navadna multimilijonarska družina po 25 do 50. Pa so tudi izjeme. Po izdanih vozniških dovoljenjih je videti, da ima Du Pontova družina več kot 500 privatnih avtov. Zdi se, da jih ima toliko tudi Vanderbiltova družina. Helen Worden pravi v svoji knjigi "Society Circus", da je William Leeds imel v svoji garaži v Oyster Bay do 100 Lincolnov.

Kakor kaže, so tudi otroci v najvišjih krogih dragi kakor razporočene žene. Mala Gloria Morgan Vanderbilt, ki je bila 27. decembra 1935 vredna 3,667.814 dolarjev, je bila predmet razprave pred sodiščem, ko sta se njena mati in njena teta prepirali, katera bo imela otroka v oskrbi. Materi je bilo za eno leto dovoljeno 34.500 dolarjev za otrokovo gospodinjstvo in 9.000 dolarjev za njene stroške. Med otrokovimi potrebščinami je bilo 175.79 dol. za sodovke in kislo vodo; 415 dol. za igrače; 153 dol. za eno obleko; 30 dol. za en klobuk; 1.995 dol. za detektive; 11.515 dol. za najetje služabnikov; 12.000 dol. za odvetniške stroške.

Prej omenjena Helen Word pravi, da velja vsak porod v bolnišnici "Doctor's Hospital" kjer prihaja največ plutokratskih otrok na svet, 10.000 dolarjev. Mati pa ima zadoščenje, da je J. T. Morgan načelnik direktorija . . .

Vse to razpravljanje opravičujejo najeta peresa s tem, da daje mnogim ljudem zaslužka — v trgovini, v domači službi, v garažah, hlevih, vrtovih in na jahtah. Menda ni bogatega človeka, ki ne bi občutil blagega zadoščenja, kadar je izpil čašo šampanjca, ob misli na vse viničarje, steklarje, prevoznike in sluge, katerim je to enostavno dejanje dalo zaslužka. Ampak po enakem načinu mišljenja bi tudi ropar lahko dokazoval, da je njegov posel gospodarsko koristen, ker daje zaslužka neštetim policajem, sodnikom, biričem, jetniščarjem, kriminologom in piscem detektivnih povesti . . .

Fizična kultura

Amerika je nedvomno dežela športa in športnih entuzijastov, kar nekateri smatrajo za dokaz, da je po duhu anglosaksonska kakor je po jeziku, češ domovina športa je Anglija, Amerikanci so ga od tam s seboj prinesli in ga razvili, po drugih deželah pa le posnemajo. O tem bi se dalo veliko prerekati, zakaj to, kar so stari Grki uganjali ob svojih olimpijadah, bi se pač tudi lahko imenovalo šport, geslo "zdrav duh v zdravem telesu" so prvi izrekli Rimljani, in sedaj je dognано, da so indijanska plemena imela igre z žogami davno preden so belokožci prinesli nogomet in druge svoje tekme v njihove dežele.

Pa ta prepir je važen le za tiste, ki ne morejo izhajati, ne da bi cepili dlake. Resnično zanimivo pa je dejstvo, da se je šport, naj bo original ali pa posnemanje, zadnje čase razširil po vsem svetu v doslej nedoseženem obsegu in je v nekaterih deželah postal oficijelna institucija.

Tudi v tem oziru ni vse novo, kar se zdi tako. Telovadbo smo v starem kraju že davno imeli v šolah in tam, kjer je vojaška dolžnost bila splošna, je skoraj vsak mladi človek dobil svoj delež "fizične kulture." Če torej Mussolini postavlja pregibanje in priklanjanje in lecanje telesa pod zakonske odredbe in če ga Hitler tudi v tem posnema, ni to ne rimska ne berlinska iznajdba.

Seveda imajo diktatorji s svojo brigo za telesni razvoj mladine le namen, da dobe dovolj sposobnih vojakov. Dokazano še ni, da so našli pravi sistem, zakaj ko so pošiljali Italijane v Abesinijo, so našli med njimi presenetljivo število nesposobnih. Če se hoče vzgojiti zdrav narod, kar bi seveda morala biti skrb vsake vlade ne le iz militarističnih razlogov, ampak ker je zdravje tudi v miru eden najvažnejših pogojev uspeha in napredka in zadovoljivega življenja, je treba poskrbeti, da dobi ta narod vse, kar je za zdravje potrebno, telesne vaje so pa le ena teh potreb.

Človeško telo potrebuje v prvi vrsti snovi za nadomestilo tiste materije, katero izgubi v naravnem procesu in snovi, ki so za zdravje potrebne, pa mu jih primanjkuje.

Govoriti o "fizični kulturi" pa misliti le na "dnevni tucat", ukazovati po radiju stereotipne kretnje z — ena — dve — tri — kakor da je s tem vse opravljeno, je površno in celo škodljivo. Telo mora najprej dobiti potrebne kalorije in vitamine, hrano za svoje živce in žleze, tedaj šele se od njega lahko zahteva, da se zvija in krči in razteza, da skače in meče in preobrača kozolce.

Za zdravje je potrebna snaga, ker se v nesnagi skriva na tisoče sovražnikov, nevidnih in neotipljivih, pa vendar nevarnih pljučam in jetram, želodcu in krvi. Pred takimi sovražniki mora telo biti varovano tudi pri delu, kjer prav tako preže strupi in bakterije in virusi na priliko, da naskočijo človekove organe. Zdravje zahteva počitek, odmor in spanje, razvedrilo in zabavo, med največjimi sovražniki zdravja sta pa skrb in strah.

Kar navadno imenujemo "fizično kulturo" in "šport", je torej povsem nezadostno za vzgojitev zdravega in krepkega ljudstva, vrednost reglementiranih vaj, ki prihajajo bolj in bolj v modo, je pa često skrajno dvomljiva. Vsak čas nastopajo kakšni novi "izvedenci" in "instruktorji" s kakšnim novim zviranjem, ki baje reši debeluha njegovega sala, suhaču pa napolni kožo s tolščo in sploh izobličijo telo prav tako kakor zahteva najnovejša moda. Proste vaje imajo svojo vrednost, če ustrezajo naravnim zakonom, prisiljene kretnje, ob katerih se morajo organi neprirodno natezati ali krčiti, so pa lahko škodljive.

Pred kratkim je v Londonu vpoštevani zdravnik lord Horder na radiu povedal nekaj pametnih besed. Dejal je:

"Ker ne moremo imeti zdravega uma, če nimamo zdravih teles, je prav tako potrebno, da smo duševno zdravi, kakor da smo telesno krepki . . . Prav tako kakor so naravne in okusne jedi boljše za nas kot umetno prirejena hrana, prav tako so nam boljše naravne oblike vaj, ob katerih uživamo, od ekserciranja in telesnega zviranja. Hoja, izleti, vsakovrstne igre na prostem — če sami igramo pa ne zijamo, kako drugi igrajo — kolesarstvo, plavanje, vrtnarstvo, delo, ki nas

privaja v dotiko z zemljo, s soncem in zrakom: vse to stori zdravju več dobrega kot vse, kar storimo na povelje narednika ali telovadnega instruktora. "Vadi se brez vaj", bi bilo dobro geslo v tej stvari."

To je dober svet, vsega pa tudi še ne doseže. Kakor je naša družba urejena, je pač le precej majhni manjšini mogoče storiti vse, kar zahteva telesno, in vsled tega tudi duševno zdravje. Kadar je dovolj prostega časa, ni dohodkov; kadar je dela, ni dovolj odmo-

ra. Lahko je človeku reči, da mora preganiti skrbi, težko je izpolniti tak ukaz, če gospodarske razmere ne prinašajo nič drugega kot skrb.

Znanost nam bolj in bolj odkriva, kaj je potrebno za človeka in njegov rod, ljudstvo pa mora urediti razmere tako, da se bo njegovo življenje dejansko lahko ravnalo po naukih in svetih napredujoče vede — v korist ne le posamezniku, ampak vsemu človeštvu.

Labod

V perotninskem svetu je mnogo članov, ki so videti, kakor da se je priroda na vso moč trudila, da jih okraši z vsemi lepotami, kar jih premore. Pogled našega pava, kadar se šopiri pred skromno pavico ali pa mu iz kakršnega koli vzroka pride na misel, da razprostre svoj rep v kolo; ali pa razne vrste fazanov, izmed katerih je najlepše v naših krajih videti le po zooloških vrtovih, med tem ko žive na Japonskem in Kitajskem na prostem. Tudi labod slovi zaradi svoje lepote in pesniki so ga pogostoma počastili. Wagner je v svojem "Lohengrinu" komponiral fino slovo labodu, ki se pogostoma sliši ne le v operi, ampak tudi na koncertih.

Po naših parkih, kjer imajo prirodne ali pa umetne ribnike, pogostoma vidimo labode in ljudje občudujejo njih gracijozne vratove in jih krmijo. Toda pazite! Ne puščajte otrok k vodi, kjer so te živali! Labodova lepota je goljufiva, njegov značaj je morilen.

Lani, 1. aprila, je v mestecu Cheetham, ki je predmestje Manchestra, izginila desetletna deklica Eileen Foreman. Policija jo je iskala ves dan, ponoči pa je našla njeno truplo v nekem ribniku. Voda nikakor ni bila globoka in čudno je bilo, da bi bila mogla utoniti v plitvini. Nekatere priče so videle deklico na poti k vodi, a nikogar, da bi bil z njo. Našli so se sledovi njenih stopinj, a le njenih. Vse okoliščine so izključevale možnost, da bi jo bil kdo pahnil v vodo. Tudi samomor je bil neverjeten. Naposled je neki list omenil, da so imeli na ribniku laboda. Zdelo se je smešno, da bi bil ta imel kaj opraviti z otrokovo

smrtjo, toda ko je policija izvedela več podrobnosti o labodjih navadah, so hoteli najprej ustreliti žival, potem pa so jo premestili v kraj, kamor otroci niso prihajali. Verjetno je, da je elegantni plavajoči ptič res bil morilec.

Mnogo slučajev je znanih, ki dokazujejo divjaštvo te krasne bestije. Med seboj se labodi bojujejo bolj krvavo kot psi, kadar se spopadejo. Kadar pograbi labod psa, je četveronožec skoraj vedno izgubljen. Otrokom so skrajno nevarni, včasih se pa lotijo celo odraslega človeka in ga lahko hudo poškodujejo.

V avgusta leta 1936 je Frank Thomas ribaril v reki blizu Readinga v Angliji. Nenadoma je zaslišal obupne klice in ko je pohitel tja, odkoder so prihajali, je videl štiri labode, ki so vlekli šestletnega fanta Briana Barretta v sredo reke. Za čudo se mu je posrečilo, da ga je rešil in polmrtvega prinesel staršem, ki so bili s fantom na izletu pri vodi. Brian je krmil živali s torto, ko sta ga dva laboda hipoma pograbila za hlačnice, med tem ko sta ga druga dva obdelavala s kljuni. Da se je Thomasu posrečilo rešiti otroka, je presenetljivo, zakaj podivjan labod se navadno tudi krepkega moškega ne ustraši.

Po leti 1930 je blizu Hampstead Heatha (v Angliji) izginil vsak čas kak pes. Trije so se izgubili v dveh tednih, tretji teden so pa našli četrtega utopljenega v ribniku. Kmalu nato so ljudje, ki so slučajno bili blizu vode, opazili laboda po imenu Herkules, ko je prišel iz vode in začel napadati srednje velikega psa. Ta se je kakšnih pet minut dobro branil, am-

pak potem se je pokazala večja labodova moč. S kljunom in s perotmi ga je napadal, dokler ni bil pes ves krvav in obnemogel. Ko sta dva fanta prihitela, da bi prepodila divjaka, je s presenetljivo hitrostjo potegnil svojo žrtev v vodo, kjer je bila globoka, in jo tam utopil. Še enega psa so videli poginiti na podoben način in dva sta izginila brez prič. Potem ga je pa neki neznanec po noči ustrelil.

Blizu Metzja v Alzaciji se je leta 1925, meseca junija vozil Jean Carpin na kolesu po cesti. Nenadoma je od nekod padel nanj labod in ga podrl. Kakor bi trenil, mu je žival z udarcem kljuna zlomila nosno kost in z drugim napadom izbila oko. Na srečo je prihitel kmet, ki je slišal njegove klice, z grabljami, s katerimi je odganjal roparja. Tedaj se je pa prikazal drug labod in se zagnal v kmeta. Oba sta ga po kratkem boju spravila na tla in udarec s perotjo mu je zlomil levo roko. Medtem se je ustavil mimovozeč avto in trije možje so prihiteli na pomoč. Prvega laboda je eden teh tako posrečeno vjel, da mu je lahko zavil vrat. Drugi je pa še bolj pobesnil in z divjaškimi napadi nagnal dva reševalca v beg. Naposled je tretji vzel grablje obnemoglemu kmetu in po kratkem boju ubil morilca.

V Avstraliji imajo črne labode. Pred par leti so poslali štiri v Anglijo kot darilo družbi, ki ima večje število belih labodov na Temzi. Ampak ta poklon je bil zmota. Ko so domači labodi srečali tujce, se je vnel srdit boj, trajajoč dvajset minut vpričo množine slučajnih gledalcev in sikanje razjarjenih živali je bilo slišati četrto milje daleč. Reka je bila polna krvi in perja. Zmagali so beli. Ko so črni odplavali, so jim sledili eno miljo, dokler niso bili gotovi, da so tuje izgubili vso korajžo.

Leta 1920 se je odigrala tragedija blizu Ludinghauserja v Nemčiji. Starši sedemletnega Erika Baumerja so ga čez poletje poslali k svojim staršem in ti so ga večkrat jemali k reki Stever. Dne 16. julija so mu dovolili, da je šel tja z odraslo deklico Lizo Wolffejevo, ki je večkrat pazila nanj. Ni pa bilo dolgo, ko se je, vsa iz sebe, vrnila brez Erika, z njo pa sta prišla dva možka, da sta ji pomagala. Povedali so žalostno storijsko. Erik je predložil, da sezujeta in stopita v vodo. Ona ni marala tega, ampak njemu je dovolila, sama je pa sedla pod drevo, kakšnih dvajset čevljev od njega. Čez par minut so izza ovinka priplavali trije

labodi in se ustavili v polkrogu okrog otroka. Kjer je stal fant, manj kot dva čevlja od brega, ni bila voda globokejša od enega čevlja. Lizi ni bilo všeč in je vstala in šla proti vodi. Nenadoma je srednji labod pograbil Erika za srajco in ga vlekel. Liza se je ustrašila in stekla proti vodi, ali eden labodov je stopil na suho in se zakadil vanjo. Med tem ko se je ona borila, sta druga dva laboda že potegnili fanta dalje v reko. Ker ni mogla nič drugega, je pohitela po pomoč. Našla je dva možka, a ko so prišli na mesto, kjer se je izvršil napad, ni bilo videti ne fanta ne labodov. Za ovinkom, izza katerega so bili priplavali, daleč v vodi, so labodi še vedno tolkli po otroku. Toda možka nista znala plavati, čolna pa ni bilo nikjer. Eden moških je stopil v vodo, pa ni mogel priti daleč, drugi je šel iskat pomoči, toda še le čez pol ure je našel čoln in tedaj je bilo že prepozno.

Labodi so lepi, toda zaupati jim ni nič in otrok ni puščati v njih bližino.

U hiši tlake

Stroji, silni velikani ropotajo,
stiskani mehovi godrnjajo.

Tu vzdihuje kotel kakor v bolečinah,
par tam sika kakor gadje po pečinah,
jezno brza krog koles brenče jermena,
a dvigala, ki premikajo bremena
kakor v igri, brez napora, neumorno,
cvilijo, rohne in škripljejo uporno.

Medle duše kakor v sanjah šepetajo,
trudni udje v temnih slutnjah trepetajo.
"Ena, dve," in "ena, dve" gre večno delo;
ni ne žalostno in ni veselo.

Ura žene uro v dolgočasnem tiru,
dan brez cilja vrača k svojemu se viru.
Zunaj polno barv življenje je kipeče —
tukaj stroj med stroji človek živ se kreče.

Svet je tuj človeku v temni hiši tlake.

Roke so orodja a obrazi spake,
srce izsušena, duše vse izpite,
barve pobledele, nade pa pobite.

V težkem zraku žitje se pogreza v spanje.
Včasih žarek kot spomin se vkrade v sanje:
"Nekdaj bila je mladost in upi živi..."
Mrtvo!... Pusto vse je na nekdanji njivi...

E. K.

Julkina zmota

(Nadaljevanje.)

4.

Julka je čutila, da ni srečna. Sama ni vedela, kdaj je to prišlo, a nenadoma je bilo v njenem srcu. Leta potekajo in življenje ji ni dalo ničesar. Usoda ji je odpirala vrata in okna, a le za pogled. Kazala ji je, kaj bi mogla doseči in užiti, povedla je pa ni do nobenega cilja. Zakaj ji je dajala nade s slikanjem pa jih ni izpolnila? Odkar je bila govorila z Whitneyem, ji je rojilo po glavi pisanje. Takrat je pravila le zato, da se bavi s peresom, da se ne bi mogel preveč povzdigovati nad njo, pozneje je pa sklenila, da res poizkusi. To ne more biti težko. Po glavi ji neprenehoma roje misli in videla je marsikaj zanimivega v krogih, v katere je bila včasih prišla, ki se pa nekako zapirajo, najbrže zato, ker ne more v svoji hiši sprejemati tako kakor so vajeni tisti, ki so jo vabili. Kako pa drugi pišejo? Na papir spravljajo, kar vidijo ali pa kar se jim sanja. To bi pač znala tudi ona. Kupila je papirja in lepo zajemalno pero in začela razmišljati, kaj naj bi pisala. Nikakor ji ni manjkalo misli, ampak bilo jih je preveč. Vse obenem so ji silile v glavo in vse so se ji zdele važne. Odločiti ni mogla, katero bi prijela in porabila. To je vznemirjalo njene živce in zaključila je, da je treba počakati, dokler se ideje ne uglade in izjasni; saj je vsak začetek težak in še s kuhanjem ji ni šlo takoj vse od rok.

Toda zdelo se je, da bo začetek dolg. Kadar je imela kakšen opravke, ji je švigalo skozi možgane in storila je vsakovrstne sklepe: "To je imeniten predmet, vreden opisa in tiskarskega črnila. Za kaj bi bil najbolj primeren? Za povest? Za dramo? — Ne, preden se lotim igre, moram videti nekoliko predstav. Povest naj bo. Dolga ali kratka? Za knjigo ali za kakšno revijo? — Bolje bo začeti s krajšo in si napraviti ime, tedaj bodo založniki sami želeli, da jim kaj prinesem..." A ko je sedla za malo pisalno mizo, so pobegnile vse ideje in čim bolj je iskala začetek, tem bolj se ji je praznilo v glavi.

Jezila se je tako, da je brez vzroka kričala

na otroka, ki se je začetkoma jokal, sčasoma pa privadil in sprejemal godrnjanje in vpitje kot navadno prikazen brez pomena. V svoji jezi je začela življenju in usodi in svojemu možu očitati, da jo varajo, ker ji ne dajo takih razmer, da ji ne bi bilo treba kuhati in pospravljati pa bi se lahko popolnoma posvetila kakšnemu duševnemu delu. Kaj je vredna vsa njegova inteligenca, njegovo znanje, vse dobre lastnosti, ki jih prijatelji hvalijo, če pa ne pride nikamor? Vsi napredujejo, se kažejo v družbi, kupujejo hiše in nosijo fine obleke, njemu pa vse to nič ni mar. Stara se, stara, v vsakem pogledu. In ne razume je — v nobenem pogledu. Ampak tako se ne more nadaljevati. Če se sam ne spomni, mu mora pač povedati, da mu gospodar sam ne ponudi večje plače, ako se ne oglasi. Že kar videti se ne more v tem stanovanju, zlasti odkar so se po sosesčini začeli naseljevati delavci in mali kramarji. Vse boljše družine so že zapustile ta kraj in kmalu ne bo imela nobenih zvez več. Otroka sploh ne more pustiti iz hiše, ker ni zunaj primerne družbe zanj. Neznosno je to in izpremeniti se mora. Mora! Mora!

Zvečer se je pa morala njena jeza potajiti. Popoldne se je predolgo zamudila v mestu po raznih prodajalnah, kjer je ogledovala, kaj bi vse lahko kupila, če bi imela denarja in domov je prisla tako pozno, da je komaj za silo mogla pripraviti hladno večerjo. Riko je take reči komaj opazil. Bil je dobre volje in Julka jo je porabila. Toda ker ni bila še vsa pri sebi zaradi naglice in zakasnitve, ni vedela, kako se lotiti in je pozabila na glavno. Začela je govoriti o stanovanju, ki na noben način več ne ustreza; za otroka ni pravega prostora, zveze z mestom so slabe, nič poštenega se ne dobi v bližnjih prodajalnah, nobene prijateljice nima v sosesčini...

"Skratka, ostali smo za plotom," se je nasmehnil. "Pa kaj naj storiva? Kam pa bi rada šla?"

"Ne bo težko, najti kaj primerne. Zadnja leta so toliko zidali..."

"To je res," je odgovoril, "ampak nekaj pojma moraš le imeti, kje da bi rada živela,

sicer lahko tekava cele mesece okrog. V mesto se pač nočeš seliti, okolica pa ni majhna."

Na to ni bila mislila in prišla je v zadrego. Riko je opazil pa ji je pomagal.

"Kam so se pa vse tvoje prijateljice odselile?" je vprašal; "razumem, da samevaš in bi rada včasih imela kaj tovarišije."

Hm — kam so se odselile? Večinoma vsaka v drugo smer. Kamor koli pojde, najde le malo starih znank in še je vprašanje, če se je bodo hotele spominjati. Povsod si bo morala poiskati novo družbo. Glavno je, da pride v dostojen kraj in je ne bo sram povedati, kje živi.

Belila si je glavo, med tem ko se je Riko šalil in domislila si je dveh krajev, kjer je imela upanja, da bo dobila znanstva. On je bil zadovoljen in v soboto sta začela iskat. Izprva nista našla nič primernega. Prostorov je bilo pač dovolj, stanovanj in manjših hišic, ampak oglasi so pravili eno, ogledovanje je pa pokazalo drugo. Z agenti je bilo pa kaj težko govoriti, kajti kar koli Julki ali Riku ni bilo všeč, so znali opisati in opravičiti v takih barvah, da bi jih bil moral človek prositi odpuščanja, ker je preneumen, da bi razumel vse te prednosti. Tretji teden sta pa le našla hišico, s katero bi bila oba zadovoljna. Seveda — na svojih ekspedicijah sta bila videla toliko majhnega, tesnega, temnega, nedodelanega, nesorazmernega, dragega, da se jima je prva reč, ki ni imela vseh napak, morala zdeti lepa in dobra. Posredovalec je razlagal, da je bila hiša sezidana za nekega inženirja po njegovih lastnih načrtih, a ko je bila gotova, je moral odpotovati v južno Ameriko. Zato je tudi cenejša in če bi jo hotela kupiti. . .

Riko ni bil mislil na to. A ko je, začuden, odprl usta, ga je Julka prehitela in vprašala za ceno. Kadar je bilo treba barantati, ni bila sramežljiva in je Rika na vse strani posekala. Ona je govorila, on je pa poslušal. Mešetarenje se je zavlačilo pa so odšli v pisarno zemljiškega prodajalca in tam nadaljevali. Zelo gladko ni šlo, ampak mož je moral imeti vzroke, da bi se bil rad iznebil kočje in naposled so se sporazumeli, da bodo plačevali najemnino in vsak mesec nekaj povrh, vse pa pojde na račun hiše, če ostanejo, dokler bo vsa kupnina plačana; če bi pa odšli prej, so pač plačevali najemnino.

Julka se je sicer znala pritajiti, toda v

srcu je čutila zmagoslavje in je bila prepričana, da je dognala izvrstno kupčijo. Riko je soglašal, dasi je na tihem v glavi računal.

Nekaj časa je bilo tedaj vse prav. Priprave za selitev, potem selitev sama, urejevanje nove posesti, snovanje nešteti načrtov za bodočnost, prepojeno s sanjami, je dajalo posla, pa ni bilo časa za jezo in prepir, zlasti ker ji je mož pomagal kakor da je najet in vselej vedel, kaj storiti, če je prišlo kaj nerodnega vmes. Morda ni bil v resnici tako neznansko praktičen, toda vedel je, da je to njegova dolžnost in da se mora vsaj pokazati sposobnega.

Naposled je bilo tudi to opravljeno in Julka je bila utrujena. Kot po navadi, kadar je opazil kaj takega, se mu je smilila. Jemal jo je v gledališča in včasih v gostilno, da ji ni bilo treba vedno dihati kuhinjske sopare in sploh je storil vse, kar je le vedel in mogel, da bi ji ugodil. Kadar sta kam šla, sta otroka navadno pustila pri njenih starših.

Seveda, trajno ni moglo iti tako. Čas in mošnjček, oba sta protestirala. Tedaj je Julka zopet dobila priliko za razmišljanje. Hišo ima, da. Ampak povsod kaj manjka. Tu je več prostora, več okenj, zadej je nekaj zemlje, ki je primerna za vrtec. Pri selitvi se je pokazalo, da je marsikateri kos povišanja obrabljen. Kako je mogla pozabiti, da bi bila spravila denarno vprašanje na spored?

Seveda, tisti večer je bila zbegana, sedaj bo pa treba govoriti in Riko mora zahtevati povišanje, naj mu je ljubo ali pa ne. Saj je res sramota. Imeti svojo hišo pa nositi obleke, ki se rogajo vsaki modi. Ali naj si še šiva? Mar ni dovolj, da je dekla? O le počakaj, Riko, slišal boš, le da pride pravi čas. Dolgo ti ne bo treba čakati. . .

Pripravljala se je, kakor kandidat za shod. V mislih si je zaznamovala vse, kar mu bo treba povedati, kako mu dokazati in ga prepričati, da je neizogibno, pravično in nujno; sestavila je v glavi tudi vse, kar bo Riko moral povedati gospodarju, zakaj če se ne nauči tega, mu upade pogum tisti hip, ko potoži šef, da so časi slabi in da je zaenkrat nemogoče. Od besede do besede bo moral znati svojo nalogo in nič ne bo škode, če si izjemoma pomoči jezik z žganjem, da bo imel več korajže. Oh! Križ je s takim možem. . .

Preden je bilo v njeni glavicici vse zbrano

in urejeno, je pa soprog nekega večera prišel domov in Julka je takoj opazila, da nekaj ni prav. Sicer je bil Riko večkrat nastopal na odrih in vsi so trdili, da bi bil izvrsten igralec, če bi se bil posvetil gledališču, toda doma ni znal glumiti. Vsak občutek se mu je lahko čital na obrazu. Julka je kmalu izvedela, kaj se je zgodilo.

"Eh — drugo službo poiščem!" je dejal.

"Drugo službo?" se je ona začudila in ti dve besedi sta se razvlekli kakor požvečen gumi. Kar koli bi bila mogla pričakovati, je bilo v drugih knjigah. To ni bilo le presenečenje, bilo je neverjetno, nemogoče. Ko je prišla do sape, je vprašala za pojasnila; hotela je vedeti vse.

Riku ni prišlo niti na misel, da bi kaj tajil. Vsa stvar je bila tako enostavna, da jo je bilo treba le povedati, ker bo razumela brez razlaganja.

"Ali so te odpustili?" je vprašala.

"Odpustili? ... Pod noge sem jim vrgel ta posel."

"Ti? ... " Oči so ji hotele izskočiti. Ugibala je, ali je prišel ob pamet. "Ti?" je ponovila.

"Seveda jaz!" je vzkliknil, razburjen ob spominu na prizor v šefovi pisarni. "Tudi ti ne bi bila storila nič drugega. Nikdar nisem mislil, da more biti človek tako nizek. Zaradi samega denarja!"

Julkino zanimanje je skočilo do stropa. Denar. Kaj je napačnega z denarjem?

"Dal mi je oglas, da ga obdelam," je nadaljeval Riko. "Ko sem prišel v svojo sobo, sem opazil, da je velikanska sleparija. Prepričan sem bil, seveda, da šef ne ve, kaj je na stvari pa sem se vrnil k njemu in mu razložil, da ne moremo sprejeti tega oglasa. Hotel je vedeti, zakaj ne, pa sem mu razložil. Priporočano je neko patentno zdravilo, ki ni le brez vrednosti kakor mnogo drugih, ampak naravnost škodljivo. Zavrnil me je, da on odločuje, kaj se sprejme in kaj ne. Mislim sem, da me ni razumel, pa sem bolj natančno razložil. On me je pa porogljivo vprašal, ali dobivam plačo za delo ali ne. In če jo sprejemam, bom opravljal tista dela, ki se mi nalože, kritiziram pa lahko sam v sebi, dokler ne spravim svojega mnenja v besede. Kaj bi bila ti na to storila? Še sem ga skušal prepričati, da je za pošteno tvrdko nemogoče prodajati strup za zdravilo,

on pa se je nekaj časa motal, češ da ne prodajamo mi, dokler nisem spoznal, da vse ve in razume, ampak da so mu tisočaki sleparskega podjetja več od vesti in odgovornosti. Koga ne bi to razkačilo? Naj se nažre denarja. Jaz sem ž njim opravil."

Julka je strmela vanj.

"Ali si premislil, kaj si storil?" je vprašala in glas se ji je tresel. "Službe se ne pobirajo na cesti."

"Tako nesposoben pač še nisem, da ne bi bil poraben za kaj drugega. Pa to vendar ni glavno. Ko vem, kakšna je ta reč, bi bil sokriv vsega, kar bi povzročila prodaja te Borgijine medicine. To je točka, okoli katere se suče vse."

"Ti moraš vedno pretiravati," je vzdihnila in se obrnila. Par hipov je premišljevala, pa ga zopet pogledala.

"In tako lepo priliko si zamudil!" je vzkliknila.

"Kakšno priliko? O čem govoriš?" se je začudil.

"Že davno bi bil moral zahtevati povišanje in sedaj je bil najboljši čas za to. Ne bi se bil mogel izgovarjati, da ne nese in dal bi ti bil vse, ker bi bil moral."

"Julka!" je skoraj zakričal. Potegnil je z roko preko čela, posegel v lase, zmajal z glavo in ko se je umiril, je nadaljeval, kakor da govori otroku.

"Vidim, da ne razumeš. Poglej. Reciva, da zbolji najin otrok. Zanašava se na oglas, kupiva zdravilo, ki je tako zgovorno priporočano in otrok še bolj nevarno oboli ali pa celo umrje. Kdo..."

Nestrpno mu je segla v besedo.

"Ti imaš vedno take primere. Kako pa veš, da je zdravilo škodljivo?"

"Vem, kaj je v njem in slučajno sem čital seznam strupenih snovi, ki je bil pred kratkim objavljen."

"Lahko bi si bila mislila, da je kaj takega. Tvoje kombinacije. Nezmotljiv si. Katera velika družba bi se drznila prodajati strup? Pa če bi bilo tako kot ni, ali misliš, da kaj opraviš, če zbežiš? Oglas pride vendar v javnost in blago se bo prodajalo, s teboj ali pa brez tebe."

"Vprašal sem te, kako bi ti bilo, če bi se najinemu otroku zgodilo kaj takega."

(Dalje prihodnjič.)

Oblatena umetnost

MILAN MEDVEŠEK

Mister Bell (mimogrede: некоč je slišal na ime Zgonc) slovi med rojaki v ameriški slovenski metropoli kot velik rodoljub in mecen. Pravijo, da podpira vse, kar je lepega, našega in narodu koristnega. Razumljivo: ker ljubi lepoto, ljubi umetnost, seveda s pridržkom: če je umetnost resnična umetnost... Dokazi: V svoji rezidenci, ki je izven meja našega zakajenega mesta, ima veliko knjižnico, natrpano s samimi bogato vezanimi klasiki. Resnici na ljubo pa mora pisec takoj povedati, da nihče ne ve, ali jih tudi čita s takim veseljem in vnemo, kakor jih razkazuje svojim prijateljem.

Nekega spomladanskega jutra lanskega leta je mister Bell sedel v svoji pisarni, se zadovoljno pretegoval, zehal in kadil dišečo smotko. Bil je imenitno razpoložen in sladko zadovoljstvo je kar žarelo iz njegovega impresivnega obraza. In zakaj bi ne? V svoji profesiji je bil bolj uspešen kakor kateri koli izmed njegovih stanovskih tovarišev, denarja mu ni manjkalo, rojaki so ga spoštovali, ker jim je bil tako rekoč vrhovni reprezentant, kadar je bilo treba zastopati milo in ponižno ljudstvo pred drugimi narodi in visokimi osebami, torej... torej... življenje je prijetno, samo znati si ga je treba ustvariti.

Iz tega prijetnega sanjarenja ga je zbudila mlada pomočnica, ko je položila predenj časopis "Delavski glas," ki ga je prav kar prinesel pismonoša. Res da mu ta časopis ni posebno ugajal, ker je bil preveč utopističen, kakor je imenoval vse, kar je bilo radikalno, toda zelo so ga zanimale novice o rojakih, katere je večinoma poznal. Pričel je čitati. In ko tako zadovoljno brska za domačimi vestmi, se mu oko ustavi pri imenu: Emil Jordan: SUŽNJI STROJA.

Zadnje čase je pogostoma srečaval to ime v Delavskem glasu, ali že sami naslovi njegovih povesti so ga spravljal v slabo voljo; ker pa je mladega rojaka poznal in slišal o njegovih ambicijah na književnem polju, ga je naposled le premagala radovednost in jel je čitati:

"Tovarna The Machinery Product Co. bobni in se trese v svojih temeljih od silnega pogona brez prestanka, podnevi in ponoči. Pesem dela tuli, da ti trga ušesno mrežo, rjovi, da te v mozgu skeli in reže. Jeklo joče od silnega trenja, samogibne mlevnice lajajo, tolkači bobne, strgalnice cvilijo kakor pretepeni psi, terači stokajo in hrope, vrtala škrtajo; kot iz žice spletene mišice se krčevito napejajo, prsti nervozno otipavajo še vroče jeklo, iz bledikavih obrazov curkoma lije znoj. Vse je obsedeno: stroji in ljudje. Vsa atmosfera je nasičena z ritmom blaznega tempa in dela vtis, kakor da se človek bori z mehničnimi pošastmi, s Frankensteinimi na življenje in smrt.

Smrdeče olje, gnojnice podobno, jim moči obleko in škropi v obraz, jekleni opilki jim prše v oči, tenki in ostri jekleni odrezki se jim neusmiljeno zadirajo v roke, voda, kateri je dodana soda, se zajeda v ranjeno kožo in se meša z oljem, znojem in krvjo. Toda kaj zato! Saj morajo biti neobčutiljivi roboti, kot da jih je rodil stroj in ne človeška mati, če hočejo, da zadovoljijo delodajalca in si obdrže svojo borno eksistenco!"

"Strašno, strašno!" je sam pri sebi vzkliknil mister Bell. "Bog se usmili ameriške slovenske 'literature'! Vsepovsod pretirana črnovidnost in strup, ki so ga razlili Zavertnik, Molek, Zaitz in njihovi tovariši. Oj, pisateljček Jordan, ko bi ti prišel meni v roke, jaz bi že posvetil v tvojo pesimistično dušo!"

Včasih pa se gode čudeži: Mister Bell je baš jezno zmečkal Delavski glas in ga vrgel po tleh, ko zasliši trkanje na vrata in že je vstopil mlad človek, suh in zgaran od trdega dela, na obrazu pa se mu je vidno poznalo pomanjkanje spanca. Bil je Emil Jordan, ki je napisal črtico, radi katere se je bil rodoljub Bell tako razjezil.

"Gospod Bell," ga je vljudno nagovoril Jordan, "že često sem slišal, da se zanimate za našo literaturo in naše kulturno gibanje sploh, zato sem vas prišel vabit, da bi se pridružili naši organizaciji, ki ustanavlja socijalno delavsko revijo."

“Tako... tako... revijo ustanovljate?... Hm... in jaz naj vam pomagam?...” je počasi in premišljeno izgovarjal besedo za besedo prospektivni rojak z akademsko naobrazbo, skušajoč se mirno zadržati, kar pa se mu ni posrečilo in naenkrat je kakor iz avtomata pričela vreti poplava besed.

“Kdo pa bo pisal v revijo? Ali morda vi? Prav kar sem prečital vašo povest v Delavskem glasu, v kateri je sam strup, črnoglednost in jezikovna brozga. Ko človek bere to vašo ‘proletarsko literaturo’, mu mine vse veselje do življenja. Torej, to je po vaših nazorih literatura? Sama groza se reži iz nje! Ali sploh veste, kaj je umetnost? Kakšno je njeno stremljenje in njen cilj? L’art pour l’art! Art for art’s sake! Umetnost naj služi umetnosti! V kakšno obleko pa jo vi oblačite? Socijalne probleme opisujete v najbolj brutalni obliki; propagirate socijalizem, revolucijo; slikate umazane delavce, ki kolnejo, da se človeku lasje ježijo; iz vsakega stavka gleda obup in gorje, potepuštvu in vlačugarstvo! Narod je že do grla sit te grde prozaičnosti, vi pa jo kakor nalašč neprestano vlačite v časopis. Da, s takim pisanjem srečne onesrečujete, slabiče uničujete, obupane delate še bolj obupne. Lepo vas prosim, mladi mož, nikar se ne vdajajte pesimizmu, nikar ne gonite samo tendenco, nikar se ne jezite na ves svet, nikar ne zastrupljajte našega poštenega in potrpežljivega naroda! Mlad ste še, malo izkušenj je za vami, zato vam prijateljsko svetujem, pojdite v šolo in se učite, učite in šele potem primite za pero. Vidim vaš ironičen posmeh, ne verjamete mi, kar sem vam povedal, ali dovolite mi, naj vam citiram nekaj stavkov iz vašega pisanja: ‘Hudičevo boš plantal, ti ščene smrdljivo, ničé ušivo,’ ali pa: ‘Nigri bodo požrli tudi tvojih dvanajst otrok, ki si jih samo zato spravil na svet, da bo tvoja žena prejela nagrado, ki jo je razpisal prasec Mussolini’. Torej vidite, dragi prijatelj, to so vaše in ne moje besede, to je vaša zabredena fijarkarska literatura! Zakaj pa ne pišete kot piše pisatelj Dolgin? Ali ste čitali njegovo povest ‘Žena’ v Rodoljubu? Fina stvar! Impozanten spev materi, človečanstvu, nakratko: vsemu lepemu na svetu! In kakšen je njegov stil! Skoro tak kot Ivana Cankarja! Vsaka beseda stokrat premišljena, vsak stavek melodična pesem, harmonična ubranost! Da,

njega posnemajte, ne pa tendencioznih črnogledov kot so Molek, Zupančičeva, Krasna, Jontez in drugi. Dam vam prijazen nasvet in vzemite si ga resno k srcu: Ne jezite se, ampak veselite se! Ne jočite, ampak smejte se! Sadržite rože mesto osata!”

Naposled je bila končana dolga tirada brezobzirnega kritika.

Emil Jordan se ni razjezil, ni se pričkal in ne razburjal; ni bil ljubosumen na pisatelja Dolgina s “pesniško dušo, ki ji genij daje peroti,” katerega je učeni mister Bell tako navdušeno poveličeval in o katerem je urednik Rodoljuba ob novem letu napisal uredniški članek, dočim njegovega (Jordanovega) pisanja še nikoli čital ni; ni dokazoval, da ima pravico stopiti v umetniški hram tudi delavec, umazan delavec, ki nima ne fraka in ne diplome; ni se trudil prepričati hudega recenzenta, da je umetnost brez smotra le igrača, zato mora biti orožje, s katerim se naj borimo za boljše socijalne pravice; ni povedal, da se ne more smejati in veselo žvrgoleti, ko udarja vanj jok in stok od vseh strani in vštric njega neprenehoma koraka trpljenje, obup, beda in krivica. Ne, niti na misel mu ni prišlo, da bi o tem argumentiral z rodoljubnim “mecenom”, ostro in odločno pa je zavrnil njegovo obdolžitve, da je črnogled.

“Mister Bell,” je dejal kolikor mogoče mirno, “ako bi bil tak pesimist, kot ste me vi naslikali, bi že zdavnaj obupal nad egoističnimi sofisti kot ste vi in bi se obesil na prvo drevo! Good bye, mister Bell!”

Čez nekaj mesecev je socijalna revija vendar izšla, toda ne s pomočjo mistrov Bellov in drugih pristašev “rožnate umetnosti”, temveč s pomočjo zgaranih, utrujenih in umazanih delavcev! Slava jim!

Ruski severni raziskovalci Ivan Papanin, P. P. Širšov, Evgenij Krenkel in Evgenij Feodorov so še vedno na svoji plavajoči ledeni plošči. Odkar se je plošča odtrgala, so jo struje gnale 750 milj proti jugu in zapadu. Po novem letu jo je pa hud vihar pognal še šestdeset milj dalje proti jugu in sedaj je blizu Greenlandije. Kljub temu mislijo v Moskvi, da lahko izdrži še do aprila ali maja, ker je led še deset čevljev debel. V Leningradu pripravljajo dva lahka letala in poseben ledolomilec, da prevzamejo skupino, kadar bo čas.

Voda

Zemlja je srečna, da ima ogromno množino vode. Brez nje bi bila enaka mesecu, po svetovnem prostoru se valeča nelepa puščava brez rasti in življenja. Večina vode na tem planetu je seveda v morju. Lahko bi se reklo, da prihaja vsa voda iz njega. Z morskega površja se neprenehoma dviga sopara v zrak, tam se v hladnejših krajih izpreminja v kaplje pa prihaja v podobi dežja, snega, toče, sodre zopet na zemljo, največ seveda nazaj v morje. Ostalo se zbere v jezerih, rekah, lužah, ali pa se vsesa v zemljo, odkoder zopet izvira-jo studenci. Ljudje jo pijejo, bodisi kot vodo, ali pa v kavi, čaju, mleku, se z njo umivajo, se v njej kopajo, perejo perilo in snažijo posodo, rastline jo sesajo s koreninami, in tudi tisti, ki pravijo, da voda še v čevljih ni dobra, je užijejo v jedi več kot katere koli druge snovi.

Kaj pa je voda? Kemik vam odgovori: H_2O . To pomeni, dva dela vodika in en del kisika. Teoretično je to pravilno, v praksi pa vendar ni natančno. Morska voda, na primer, obsega dober del soli; v zraku pritegne pline, ki so tam, dušik, ogljik; v deževnici se najde amonijak in navadno dušikova kislina, ki nastane vsled električnih udarov. Studenčna voda ima mineralne in organske snovi iz zemlje.

Dasi je toliko vode na zemlji, v zraku, v morju, pod zemljo, v rastlinah, v naših telesih in smo z njo neprenehoma v dotiku, spada vendar med najbolj čudne reči na svetu. V mnogih ozirih se obnaša tako, da dozdevno nasprotuje vsem zakonom.

Voda se mora ogreti na 100 stopinj Celzija (212 st. Fahrenheita), da zavre. Ob ničli (po Celziju, 32 st. po Fahrenheitu), se led staja. Kadar zavre, daje od sebe paro, ki je lažja od zraka. Druge tekočine, ki vro ob približno enaki temperaturi, oddajajo pline, ki so težji od zraka.

Če se voda ohladi, se zgosti. Po zgledu drugih snovi bi se morala še bolj stisniti. Kadar se strdi. Pa se ne; led se razširi. Če bi se ravnala po zakonih za druge materije, bi moral led biti gostejši od tekoče vode in ne bi plaval, temveč bi se po rekah, potokih, jezerih in morjih pogreznil na dno in v oceanu se ne bi nikdar popolnoma stajal.

Zakaj se voda ravna po teh izjemnih zakonih, zakaj potrebuje tako razmeroma visoko temperaturo, da zavre, zakaj je njena para tako lahka in zakaj se v obliki ledu razširi, namesto da bi se zgostila, je še nerešena ugananka, ki se skriva v vodnem molekulu. Teorije pač skušajo razlagati, da ima ta molekul pozitiven in negativen pol in v tem pogledu eksperimentirajo, ampak to presega namen tega članka.

Važnost vode ni le v tem, da jo pijemo mi in živali in rastline in da jo brezpogojno potrebujemo. V delavnici prirode igra sploh veliko, na zemlji nemara največjo vlogo. Neštete snovi se stope v vodi; voda se spaja z drugimi snovmi; s tem mešanjem nastajajo kemične izpremembe in te vzdržujejo in pospešujejo življenje in rast. So pa tudi snovi, ki se ne stope v vodi, se ne pomešajo in se ne združijo z njo. Z alkoholom se na primer meša in pogostoma, kadar mislite, da ste dobili čisto žganje, je voden. Meša se z vinom, z mlekom, s kisom, ne pa z oljem ali z gazolinom. To so kmalu spoznali, ko so poskušali narediti galon gazolina iz kvarta.

Davno so spoznali, da prihajajo v vodo tudi nevidne reči, ki je navidezno nič ne izpremene, ki pa so skrajno sovražne človeškemu telesu, kjer povzročujejo vsakovrstne bolezni. Teh bacilov in bakterij, ki so pomorili na milijone ljudi, se navadno očisti, če dobro zavre. V tem oziru je visoka temperatura, ki je potrebna za vretje, zelo koristna. Često pa tudi pripisujejo vodi škodljivost, kjer je ni; zelene skorje, ki plava včasih na površje, se nekateri bolj boje kot tifuzovih in kolernih klic, pa so to le alge, rastlinice, ki vodo prej čistijo kot kužijo. Na vsak način pa je treba paziti, kakšno vodo pijemo. Po mestih imajo pač vodo, v kateri so kužne snovi — navadno s klorom — ubite. Nekateri države preiskujejo tudi vodo po deželi in označujejo vodnjake, ki so zanesljivi.

Zadnje čase je v znanstvenih krogih mnogo govora o "težki vodi." To je najbolj čudežna stvar, ker po mnenju nekaterih lahko podaljša človeško življenje. Žal da ima to, tudi če je res, le teoretično veljavo, ker bi galon

take vode veljal najmanj 3500 dolarjev. To bi bilo torej komaj za ljudi, ki imajo po milijon dohodkov.

V laboratorijih, kjer neprenehoma preiskujejo vse, kar jim prihaja pod roko, so dooznali, da niso vsi vodikovi atomi enaki, kakor bi se pričakovalo, in da tudi kisikovi atomi ljubijo razlike, četudi ne tako velikih kot vodikovi. Nekateri tehtajo več, nekateri manj. Ker atomi, iz katerih je sestavljena, niso enaki, tudi voda ni vsa enaka. Molekul navadne vode, katere je največ, tehta okrog 18 kemičnih enot, če se pa spoje težki atomi vodika s težkimi kisika, lahko tehta tak molekul 24 enot. Tedaj je voda "težka." Da zavre, potrebuje višjo temperaturo in tudi zledeni se ob višji stopnji. Profesor Kendall v Edinburghu

je spoznal, da se reakcije v težki vodi vrše bolj počasi kot v navadni in po tem sklepa, da bi človek, ki bi pil težko vodo, živel le na pol tako hitro kot tisti, ki pije navadno vodo. V 6000 galonih navadne vode je približno en galon težke. In če bi hoteli ta čudodelni galon izločiti, bi to v sedanjih razmerah veljalo 3.500 dolarjev. Za enkrat torej ni to nič za proletarce.

Ampak bodočnost je še dolga in tistim, ki pridejo za nami, ne kaže jemati upanje. Par desetletij je tega, ko je bil aluminij dražji od zlata in danes je posoda iz te kovine skoraj najcenejša. Z drugimi rečmi je bilo tako in morda pride dan, ko bo težka voda cenejša od sodovke in ljudje bodo živeli kot nekdanj baje Metuzalem. Kemiki naj le nadaljujejo.

Slovenščina, ki jo "ustvarjamo"

V nekaterih ozirih smo Slovenci podobni Angležem. Če najde Anglež ali Amerikanec tujo besedo, ki misli, da jo more rabiti, jo brez pomisleka pograbi, jo včasih začne izgovarjati po svoje, včasih kakor jo je slišal, sklanja ali sprega jo po angleško, v štiri in dvajsetih urah pa pozabi, da je sploh kdaj bila tuja. Iz stare grščine in latinščine izvajajo seveda vsi narodi še vedno nove besede, zlasti za znanstveno rabo. Ampak Anglež je veliko bolj širokovesten. Nobena dežela nima več avtomobilov od Amerike in zato potrebuje tudi največ prostorov, kjer jih popravljajo in kamor jih spravljajo pod streho. Ime za te prostore je pa francosko—garage... Otroke, ki še niso za ljudsko (gramarno) šolo, pošiljamo v kindergarten. Industrija in trgovina velikega mesta ima svoj hinterland. Tudi v času vojne, ko so Nemci bili Huni, ko smo jedli liberty cabbage namesto kislega zelja, American fried krompir namesto German fried, ko je Hotel Bismarck postal Hotel Randolph, ko je eden največjih glasbenih dirigentov v deželi moral odstopiti, ker je bil nemškega rodu, so te besede ostale neizpremenjene...

Slovenci širimo meje svojega jezika na podoben način, le da delamo to pogostoma tam, kjer ni nobene potrebe za to. V "starem kraju" je hiša hiša. Če je majhna, je hišica.

Če je ubožna, je kočja (ali bajta). Nemci ji pravijo Haus. Toda niti v Ljubljani ne pravijo: Gremo v havs. V Ameriki pa kupujemo havze, zidamo bildinge namesto poslopij in hodimo v bangalove, ki so tudi le pritlične hiše.

Včasih hodimo tudi na mitnge, dasi bi brez težave lahko povedali, da gremo na sejo, shod ali zborovanje. Če nam nihče ne ponudi rajda v svojem avtu, se peljemo s štritkaro. V domovini smo za to rabili tramvaj, ki je seveda tudi tuj, a smo ga izgovarjali po svoje. Res je, da je raba "cestne" ali "ulične železnice" včasih nerodna—tudi ustom najbolj jezikovno "čistih" Slovencev—in okrajšanje, ki se doseže z rabo tujke, je precej razumljivo. Ne bi li nemara cestnica pomagala?

Reči so se tukaj godile tri leta nazaj, deset, sto let nazaj—le zato, ker pravi Anglež, "three years ago". Doma pa ve vsak štotkind, da se je zgodilo *pred* tremi leti ali *pred* sto leti.

Včasih pa smo res tako kunštni, da bi nas komaj kdo uganil. "Tega ne lajkam" še ni nič posebnega; ampak če kdo pravi: "Tega ne glajham", se mu je treba do tal pokloniti. Kajneda, angleški 'like' je naš 'kakor': "he talks like his father"—"govori kakor njegov oče". Ampak 'like' ima še drug pomen; "I

like this book very much"—"ta knjiga mi zelo ugaja"; "I like his brother"—"rad imam njegovega brata". No, nekateri med nami znajo tudi nemško in to znanje je treba porabiti. Prvi 'like' je v nemščini 'gleich'; ampak le prvi. Za drugega je treba rabiti, kakor v

slovenščini 'gefallen', 'gern haben'. A kaj je nam taka malenkost! 'Like' je 'gleich', torej zajamemo dva jezika in če pravi Amerikanec 'I like this soup', pravimo mi: "Ja, tudi jest glajham to župo."—Pa da nismo smart!

Za gospodinje

Mesne jedi se lahko prireajo na razne načine, četudi mislijo v nekaterih hišah, da so pečenke, steki in "čapi" vse, za kar je meso porabno. Res pa je, da je izprememba največja prijateljica apetita in se tudi tako zvani manje vredni kosi lahko prirede ne le zelo okusno, ampak tudi z veliko redilno vrednostjo. Nekateri taki deli so tudi z zdravilskega vidika zelo priporočljivi, na primer jetra, ki jih v slučaju slabokrvnosti naravnost predpisujejo. V to vrsto spadajo tudi ledvice in vampi. Zelo okusno se lahko naredi golaž, in sicer na mnogo načinov in iz vsakovrstnega mesa. Danes podajamo en recept za goveji golaž, ob priliki se oglasimo še z drugimi.

GOVEJI GOLAZ.

4 do 5 zrezanih čebulj	pol kangle konserviranih
dve veliki žlici masti	paradižnikov
dva funta zrezanega mesa	pol žličice sladke paprike
sol in popra po okusu	osminko žličice nastrgane
dve žlici moke	limonove lupine
3 do 4 kupice vode ali juhe	8 srednje velikih krompir-
2 ali tri paradižnike, ali pa	jev
	en lavorjev list

Deni mast v dovolj velik lonec ali kotel. Ko je vroča, vrzi vanjo čebulo in mešaj, dokler ne zarumeni. Dodaj zrezano meso in pusti, da se opeče. Posuj z moko in mešaj na majhnem ognju. Primešaj paradižnike in dolij juho, dodaj sol, poper, papriko, nastrgano lupino in lavorjev list, pokrij in pusti, da se počasi praži, dokler se meso ne zmešča. Odvisno je od tega, kakšno meso se rabi; navadno bo treba poldrugo do dve uri, da se dopraži. Potem dodaj na polovico zrezane krompirje in zopet pokrij. Kadar je krompir mehak, je golaž gotov. Ta predpis zadostuje za osem dobrih porcij.

TELECJA ZAKUHA (AJMOHT).

Dobro žlico masla	tri lavorjeve liste
eno veliko čebulo	osminko žličice majarona
dva funta telečjih pleč,	sol in popra po okusu
zrezanih na kocke	par drobtin muškatne di-
dva krompirja	šave
dva korenja	malo nastrgane limonove
žlico moke	lupine
vode ali juhe po potrebi	sok ene limone
žlico sesekljanega peteršilja	

Razbeli maslo, zarumeni na njem čebulo, oprazi meso, da bo enakomerno opečeno, a ne toliko kolikor za golaž, potresi z moko in premešaj, dolij juhe ali vode po tem, kakor imaš rada gosto ali redko, posoli in popoprjaj, dodaj peteršilj, majaron, muškat (nutmeg), limonovo lupino in lavorjeve liste in pusti, da vre prav

počasi pol ure. Potem vrzi noter na male kocke zrezano korenje in kadar je to že skoraj gotovo, še enako zrezan krompir. Preden daš na mizo, vlij limonin sok. Predpis zadostuje za šest porcij.

DUŠENE LEDVICE.

3 žlice masti	dobro žlico moke
3 velike zrezane čebule	2 do 3 šalice vode
2 ledvici, goveji ali telečji	3 podolgota zrezane
sol in poper po okusu	krompirje

Razbeli mast in zarumeni čebulo in vrzi nanjo drobno zrezane in umite ledvice. Pazi pri tem, da so vsi slabi deli izrezani. Na majhnem ognju praži to prav počasi pol ure, posuj z moko, pomešaj in pusti, da zarumeni, dodaj vode po okusu, posoli in popoprjaj in praži počasi še pol ure. Potem dodaj krompir in kadar je ta gotov, daj na mizo. Zadostuje za šest porcij.

PRAŽENA JETRA.

Najboljša so telečja jetra, pa tudi goveja so dobra, če so od mlade živali. Moči jetra v svežem mleku eno uro, preden začneš delati.

Zreži eno čebulo (zelo dobro je dodati malo česna, če se ga ne bojiš), sesekljaj nekaj peteršilja, imej pripravljeno žlico moke, soli in popra po okusu, žlico masti, malo juhe in, če imaš rada kiselo, tudi malo kisa.

Položi jetra na desko, potegni ž njih kožico in jih zreži na tenke kose. Razbeli mast, zarumeni čebulo, dodaj peteršilj, da se ocvre, vrzi v to jetra in jih naglo obračaj na hudem ognju. Ko se začno opekati, dolij juho in kadar prevro, jih lahko okisaš. Ko to vse zavre, jih daj takoj na mizo.

OCVRTA JETRA.

Namoči jetra v mleku in potegni ž njih kožico kakor za pražena. Zreži jih na mezinec debele koščke, osoli in čez nekaj časa povaljaj v moki, potem v jajcu in v presejanih drobtinah. Ocvri jih v razbeljeni masti kakor piščance.

Kadar kupuješ meso za pečenko, je navadno ekonomično kupiti večji kos. Odreži, kar potrebuješ prvkrat, drugo pa spravi v ledenico, kjer ostane več dni dobro. Na ta način porabiš manj in dobiš lepše kose.

Kadar moraš tepsti jajca ali testo, te pogostoma jezi skleđa, ki pleše po mizi sem in tja. Pomagaš si, če položiš pod skleđo zložen prt, ki obenem čuva mizo, da se ne opraska.

Ameriški družinski koledar. Letošnji koledar se odlikuje z bogato in raznovrstno vsebino, kateri je prispevala dolga vrsta pisateljev. Izmed domačih si je Molek privoščil diktatorja, za katerega bi se pa tudi lahko rabila množina; Jadolf Ihtar, kakor nam ga predstavlja Molek, ima več imen in satira je tako spretno pisana, da čitatelj kljub enotnosti spisa večkrat živo čuti, da je Arija na več kot enem mestu zemljevida. Zdi se, da se Molku satira sploh najbolj prilaga in tukaj je našel predmet, ki kar kriči po peresu, ki bi napisalo farso, polno bridkega numorja in smejoče žalosti, zabeljeno s sarkazmom in nabito z dinamitom. Ta naloga se mu je izvrstno posrečila. Drugi njegov prispevek je črtica "Muks." Imenitna stvarca! Vsa povest ima pečat resničnosti in njene osebe so tako dobro predstavljene, da jih čitatelj vidi kar žive pred očmi. Muks — zapita baraba, pade tako globoko, da se odluči od njega vse človeštvo dostojanstvo, je obrcan in oklofutan, se valja po blatu in prav takrat, ko misli, da je prišlo njegovo odrešenje in se bo zopet dvignil na stopnjo, na kateri je stal nekda, v megleni preteklosti, pade najbolj globoko, ko zaide v svoji vneboupijoči nevednosti v skebso kupčijo. Imenitno je prikazano, kako izide iz tega poizkusa rehabilitacije prevarjen in tepen in kako je moral sprejeti največje ponižanje, ko so ga zopet nastavili, ker so ga vendar potrebovali, a pod pogoji, ki so bili pljunki v obraz. Na koncu umreta oba, Muks in list, sočustvujete pa bolj z izgubljenim potepuhom kot s tednikom, ki ni imel pravice živeti dlje kot Muks.

Ivan Jontez je napisal daljšo povest "Kaplja cizizma." Poglobil se je v svoj predmet in ga dobro obdelal. Življenje je vse polno takih pesnikov, kakršni je bil Peter. Morda tista pesmica, ki mu jo je priobčil dijaški list, res ni bila vsa za nič in najbrže bi bilo zanj boljše, če bi bila tako ponesrečena, da je noben stavec ne bi hotel postaviti. S tem, da jo je priobčil, mu je študentovski urednik izkazal najslabšo uslugo, zakaj tedaj je misel, da je res pesnik, postala ideja. In tega domišljavca, ki je po sili hotel plavati v oblakih, kjer se ni imel česa oprijeti, je moralo poročiti živo dekle, ki je stalo in hodilo in tekalo in pisalo z obema nogama na zemlji! Do nekakšnega preloma je moralo priti in ko je srečal Kristino, pahnjeno iz tira, nezadovoljno in stremečo po nečem neznanem, se je moralo nekaj splesti med njima. Tedaj se pa pokaže puhlost "poeta", ki zahteva vse obzirnosti zase in za svoje muhe, je pa popolnoma nesposoben, da bi razumel abnormalnost drugega bitja. Staromodni konec, ki hoče pojasniti vse, je tukaj popolnoma umesten; ko padejo vse krinke, pa kane tista kaplja, ki zabeli vso kuho: Ali se je res tako zgodilo? Ali si govoril o sebi? Ali si se kar lagal?... Pa glavno je, da sem ti povedal zgodbo...

Tudi Cerkvenik je postal v tem letniku satiričen in njegov "Konfident" bo ugajal vse čitateljem, ki ljubijo izrezke iz življenja z ljudmi, kakršni so in podane v obliki, ki ne dovoli dolgočasju niti za trenotek, da bi motilo zanimanje. Ej, mnogo Trobil je med nami, ki opravljajo važne posle, spoznavajo veliki pomen copat, sklepajo brez težav, najdejo vedno dovolj dokazov za to, kar hočejo dokazati in rešujejo kaj velikega, pa naj bo že karkoli, le da se da naplhniti. Ali se zavedajo, kaj delajo? Najčeste bi človek dvomil. Ali misli kača, da je storila kaj krivičnega, če je pčila človeka?

Nekaj dragocenega je doprinesel Mile Klopčič s svojim člankom o Puškinu, tem ruskem velikanu, kateremu je smrt vse prezgodaj ustavila življenje in delo. Svojemu jasnemu članku je dodal prevode pesmi "Vas", "v Sibirijo", "Po Danteju", "Spomenik" in na drugem mestu "Razgovor knjigotrčca s pesnikom." Dobro izbrane

in krasno prevedene. Ruščina in slovenščina sta sicer oba slovanska jezika, toda, prevajati verze iz ruščine v slovenščino ni kar prepisavanje, ampak trdo delo, če kdo hoče ohraniti lepote originala in jih vendar podati v svojem jeziku. Puškina smo potrebovali v slovenščini in Klopčič je izvršil zaslužno delo.

(Dalje prihodnjč.)

GOSPODARSKA NAVODILA

(Nadaljevanje z druge prednaslovne strani)

Če smo imeli zavrelko v sodu, ga popravimo na isti način.

Pri popraviljanju pokvarjene posode si moramo zapomniti pravilo: Najprej sod ostrgati, potem omiti, kar je mogoče z mrzlo vodo, zatem šele z vročo vodo ali lugom in nato zopet z mrzlo. Če zakuhamo, preden smo odstranili nesnago, se z zakuhavanjem nesnaga še bolj zarije v les.

Azbestni žvepleni trakovi se dobijo v lekarnah in drugih trgovinah.

Čiščenje in precejanje vina.

Če se vino kljub pretakanju naravnim potom ne očisti, ali pa, če hočemo naravno čiščenje pospešiti, lahko čistimo vino na umeten način. Za čiščenje je pripravno le ono vino, ki je popolnoma dokipelo. Da se pripravimo, ali je vino za čiščenje, oziroma za precejanje sposobno, ga pustimo 3 dni stati v odprtem kozarcu. Če ne spremeni barve, če se prične od vrha čistiti, je tako vino godno za čiščenje ali precejanje.

Večji vinogradniki in vinotrčci se navadno poslužujejo v večjem le precejanja vina (filtriranja), s posebnim zato pripravljenem strojem čistilcem, ki preceja vino skozi zato pripravljena cedila in mu tako odvzame ves kalež.

Ako nimamo pri roki takega čistilca, si pomoremo s tem, da čistimo vino v sodu. Bela, rumena in druga namizna vina čistimo z želatino (kuhinjska želatina). Najboljše francoske želatine so vrste "Laine" in "Coignette".

Želatino za čiščenje pripravi takole: Vzemi 2 unci želatine (za 50 gal. sod), jo raztopi v enem kvortu vroče vode in mešaj toliko časa, da se raztopi. Nato pusti raztopnino nekoliko ohladiti, potem jo vlij v škaf in ji dodaj 6 kvortov vina. Nato mešaj in pretepaj, da postane tekočina bela in gosta kakor smetana. Nato dolivaj vino in mešaj čistilo, da je poln škaf smetani podobne tekočine. Zatem ga vlij v sod in pomešaj z ostalim vinom v sodu, če nimaš mešalnice, lahko valjaš sod, da se čistilo čim bolj zmeša z vinom. Pri tem moraš paziti, da sod ni prenapoljen. Tako ga pusti stati dva tedna, da se očisti (vleže čistilo), nato ga je treba pretočiti v čisti sod. Samo ob sebi je umevno, da vino, ki ga želimo čistiti, ne sme ležati na kaležu ali drožeh; moramo ga pretočiti tudi pred čiščenjem.

Črna vina se dajo čistiti z jajčjim beljakom. Vzemi 6 jajc (za 50 gal.), odstrani rumenjake, nato precedi beljake skozi čisto platno in jim dodaj nekoliko vode. Deni v škaf in prilij nekoliko vina in dobro premešaj kot pri želatini. Vlij čistilo v sod (kot pri želatini) in čez dva tedna pretoči vino v čist sod. Ko se umiri, imaš v par tednih zopet okusno vino.

Kaj bi rekla sedanja generacija? Zdi se, da so vedno kakšni ljudje pisali knjige o etiketi. Leta 1863 je v Angliji napisala tako knjigo Lady Gough. Na strani 80 je sledeči predpis: "Dovršena gospodinja bo pazila na to, da bodo na njenih policah knjige, ki so jih spisali moški, ločene od tistih, ki so jih spisale ženske. Ne sme se trpeti, da bi bile skupaj, razen če sta pisatelja poročena."

Frank Černe Jewelry Company

v Slov. Narodnem Domu

6401 ST. CLAIR AVENUE

Cleveland, Ohio

MLAKAR'S CAFE

871 East 67th Street

Cleveland, O.

Želimo srečno in veselo Novo leto!

Frank Butala

Slovenska trgovina s čevlji.
Velika izbora.

6410 ST. CLAIR AVENUE

Cleveland, Ohio

Fajdiga in Klančar

Vzorna pekarna

6413 ST. CLAIR AVENUE

V zalogi imamo vedno sveže
pecivo, kolače, torte, za dom,
za godove in svatbe.

Marn Dry Cleaning Co.

6518 ST. CLAIR AVENUE

ENDicott 2940

Dobro delo, hitra in vljudna
postrežba.

JOSEPH KODRIČ

Vzorna mesnica.

1307 ADDISON ROAD

HENDERSON 3365

Z našo postrežbo boste
zadovoljni.

Dominik Laušin

Gasolinska postaja.

Dobra in zanesljiva postrežba.

EAST 60th STREET in ST.
CLAIR AVENUE

Slovenski Delavski Dom

15335 WATERLOO ROAD

Dvorane za seje, svatbe,
konvencije.

Moderna gostilna — Točna in
vljudna postrežba.

The Bliss Road Coal and Supply Co.

Slovensko podjetje

22290 ST. CLAIR AVENUE

Euclid, Ohio

Office KEnmore 0808

Frank Cigoj

Razvažalec piva.

19090 ABBEY AVENUE

Cleveland, Ohio

Nick Spelich

SLOVENSKA MLEKARNA

6210 WHITE AVENUE

HENDERSON 2116

Cleveland, Ohio

Anton Jankovich

14306 SYLVIA AVENUE

Cleveland, Ohio

Zastopnik za "Prosveto," "Pro-
letarca" in "Cankarjev glasnik"

1615 WEST 117th STREET

LAKewood 9664

Ye Old Hyland Club Inn

Glasba, ples, predstave.

Pijače se točijo do 2:30
Lastnika Schuster-Hribar

John Filipič

Grocerija in mesnica.
Vedno dobro, sveže blago.

1048 EAST 76th STREET

Cleveland, Ohio

Čestitke

DR. L. J. PERME

15619 Waterloo Road

DR. WM. J. LAUSCHE

Zobozdravnik

15619 Waterloo Road

Zima, zima, sneg in mraz,
led pokriva stazo, gaz,
žalost plava v zraku.
Zima ne bi me skrbelo,
če bi bilo kruha, dela
in kaj luči v mraku.